

Vergaderjaar 2002–2003

28 637

Kabinetscrisis en -formatie

Nr. 19

BRIEF VAN DE INFORMATEURS

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 16 mei 2003

Daartoe gemachtigd door Hare Majesteit de Koningin doen wij u hierbij toekomen het Hoofdlijnenakkoord voor een kabinet van CDA, VVD en D66 van 16 mei 2003, waarmee de Tweede-Kamerfracties van genoemde partijen heden hebben ingestemd. Het hoofdlijnenakkoord is het resultaat van de onderhandelingen tussen CDA, VVD en D66 en bevat de programgrondslag van een kabinet van CDA, VVD en D66.

Naar aanleiding van het verzoek van het lid uwer Kamer Halsema, dat ons is gebleken uit het ons toegezonden stenografisch verslag van de regeling van werkzaamheden van 15 mei jl., verwijzen wij naar de brief van de informateurs mr. J. P. H. Donner en prof. dr. F. Leijnse van 12 april jl., kenmerk FU03/062. Overeenkomstig het daarin vervatte standpunt, dat wij tot het onze maken, hebben de besprekingen in het kader van een informatie naar hun aard een vertrouwelijk karakter. Om tijdens de informatie een vrije gedachtewisseling tussen partijen mogelijk te maken, moeten zij ervan kunnen uitgaan dat bouwstenen en verkenningen voor de onderhandelingen die geen onderdeel uitmaken van een door de betrokken partijen aanvaard regeerakkoord, vertrouwelijk blijven. Het is dan ook goed gebruik dat alleen het eindresultaat van de onderhandelingen die leiden tot de vorming van een kabinet, na afloop van de formatie openbaar gemaakt wordt, alsmede een beperkt aantal stukken die direct voor dat eindresultaat relevant zijn.

Nu de informatie door de heren Donner en Leijnse niet geleid heeft tot een akkoord tussen de bij die informatie betrokken partijen, maken de CPB-stukken die in die fase zijn gebruikt geen deel uit van het (in)formatiedossier, zodat wij daarover niet beschikken.

Gelet op het resultaat van onze informatie en het verlangen van de betrokken partijen het Hoofdlijnenakkoord voor een kabinet CDA, VVD en D66 van 16 mei 2003 aan u te doen toekomen, menen wij door toezending van bovengenoemde notitie van het Centraal Planbureau nummer 2003/49 Budgettaire en economische effecten van het Hoofdlijnenakkoord 2004–

2007 van 16 mei jl.¹ binnen de gebruikelijke en gangbare grenzen aan het verzoek van eerdergenoemde leden van uw Kamer te kunnen voldoen. Partijen hebben deze notitie relevant geacht voor de beoordeling van het resultaat van de informatie. Wij zenden u deze notitie hierbij toe.

Indien daartoe uitgenodigd, houden wij ons beschikbaar voor het verstrekken van inlichtingen aan uw Kamer.

F. Korthals Altes
R. J. Hoekstra

---

¹ Zie bijlage.

MEEDOEN, MEER WERK EN MINDER REGELS

Hoofdlijnenakkoord voor het kabinet CDA, VVD, D66

Inhoudsopgave

Meedoen, meer werk, minder regels	4
Beleid	6
<i>Sociaal-economisch beleid</i>	6
<i>Onderwijs en kennis</i>	8
<i>Veiligheid en justitiële keten</i>	9
<i>Zorg</i>	10
<i>Enkele aspecten van immateriële aard</i>	12
<i>Bestuurlijke vernieuwing en openbaar bestuur</i>	12
<i>Immigratie en integratie</i>	14
<i>Ruimte, milieu en natuur, platteland en landbouw, wonen en mobiliteit</i>	15
<i>Internationaal en Europees beleid; defensie</i>	16
Bijlage: financieel kader 2004–2007	18

MEEDOEN, MEER WERK, MINDER REGELS

De burgers zijn zich meer dan ooit bewust van de gebreken die onze samenleving vertoont en van de noodzaak de kwaliteit van onze democratie, de publieke dienstverlening, de veiligheid, het onderwijs en de zorg te verbeteren. Tegelijkertijd is de economische en budgettaire situatie van ons land dramatisch slechter geworden. Het nieuwe kabinet wil daarom hard aan de slag voor een beter Nederland. Ondanks economische tegenwind moet er flink vooruitgang worden geboekt in het oplossen van problemen waarmee de samenleving kampt.

Inzet

Het kabinet zet zich in voor een sterke economie, een slagvaardige overheid, een betere democratie en een veilige samenleving. Daartoe zal beleid worden gevoerd om de concurrentiekracht van Nederland te herstellen, regelzucht en bureaucratie te verminderen, de verantwoordelijkheid en zeggenschap van burgers en samenleving te versterken en veiligheid te waarborgen. Dit kan het kabinet niet alleen. Aan het oplossen van de problemen van de Nederlandse samenleving zal iedereen naar vermogen en draagkracht moeten bijdragen.

Iedereen moet meedoen

Om dit te realiseren moet iedereen meedoen. Met werk, met vrijwilligersactiviteiten, in het verenigingsleven, op school en in de buurt. Meedoen betekent niet alles van een ander of van de overheid verwachten, maar zelf verantwoordelijkheid nemen. De overheid heeft te lang gedacht dat door steeds meer regels te maken Nederland er beter voor komt te staan. Dat blijkt echter niet te werken. Mensen kunnen veel zelf als zij daarvoor de vrijheid krijgen: als ondernemer, als werknemer, als docent, agent, verpleger of opvoeder. En als kiezer.

Onderwijs en kennis belangrijk

De vitale rol van het onderwijs voor onze samenleving moet worden versterkt. Onderwijs en kennis vormen de basis voor economische kracht, eigen verantwoordelijkheid en saamhorigheid. Onderwijs is ook een belangrijke plaats voor het doorgeven van Nederlandse waarden en normen, die voorwaarde zijn voor succesvolle integratie in de samenleving.

Haperende economie

De krapte op de arbeidsmarkt heeft geleid tot oplopende loonstijgingen en tot een verslechtering van de concurrentiepositie. Met de negatieve internationale economische ontwikkeling worden de gevolgen zichtbaar in afnemende economische groei, toenemende ontslagen en oplopende werkloosheid. Bovendien exploderen de kosten van de gezondheidszorg. De begroting vertoont op dit moment weer oplopende tekorten. De problemen zijn niet alleen van tijdelijke, maar ook van structurele aard. Onze concurrentiepositie is fors verzwakt. Ook de stijgende kosten van de vergrijzing van de bevolking vragen om een houdbare oplossing.

Sterke economie

Het kabinet wil de economische kracht en de concurrentiepositie van Nederland herstellen door werkgelegenheid en arbeidsparticipatie te bevorderen, de kwaliteit van onderwijs en wetenschap te verbeteren, mobiliteit mogelijk te maken en de tekorten op de begroting weg te werken. Dit alles binnen de grenzen van draagkracht en duurzaamheid.

Tekortschietende overheid

De mensen klagen over de kwaliteit van de publieke dienstverlening. Zij

voelen een te grote afstand tussen overheid en burger. Wachten in de zorg, op de trein en in de file, gevoelens van onveiligheid, beperkte openingstijden van overheidsdiensten, bureaucratie, de kwaliteit van het onderwijs, overdadige regelgeving: het zijn gespreksonderwerpen waar veel ergernis aan te pas komt. Hoewel de afgelopen jaren veel extra financiële middelen ter beschikking zijn gekomen voor allerlei publieke diensten, leidde dit niet tot een noemenswaardige toename van de tevredenheid. Het tegendeel lijkt eerder het geval. Bovenmatig ziekteverzuim, bureaucratie, veel en gedetailleerde rijksregels, te veel aandacht voor beleid maken en te weinig voor de uitvoering daarvan, een ingewikkeld oerwoud van subsidies, gebrek aan handhaving: het zijn allemaal signalen van een overheid die minder doeltreffend en doelmatig is dan gewenst. Ook zonder extra geld kan beter worden gepresteerd.

Slagvaardige overheid, betere democratie

De slagvaardige overheid moet zich kenmerken door minder bureaucratie en regelzucht, concrete beleidsdoelstellingen, een voortvarende aanpak van langslappende problemen en herstel van de verantwoordelijkheden van de samenleving. Versterking van het representatieve karakter van de democratie, meer rechtstreekse invloed van de burger en bestuurlijke vernieuwing moeten de afstand tussen kiezer en gekozen verkleinen.

Onpersoonlijke samenleving

De samenleving wordt ondertussen als steeds onpersoonlijker en onveiliger ervaren. Respect en fatsoen zijn niet zelden ver te zoeken. De publieke ruimte lijkt van niemand en in grote steden vertaalt een gebrekige integratie zich in eenzijdig samengestelde wijken.

Veilige samenleving

De kerntaak van de overheid, het waarborgen van veiligheid, moet worden waargemaakt. Daartoe moeten criminaliteit en vandalisme harder worden aangepakt, maar moet er ook veel meer energie worden gestoken in preventie, verantwoordelijkheid van mensen zelf en overdracht van waarden en normen. Naleving is primair, zichtbaar en merkbaar toezicht daarvoor voorwaarde, handhaving is sluitstuk. Daarmee opent zich een perspectief op een samenleving die wordt gekenmerkt door respect voor elkaar en tolerantie.

Hoofdlijnenakkoord

Deze doelstellingen en de financiële basis daarvoor zijn neergelegd in dit hoofdlijnenakkoord. De democratie en het dualisme tussen regering en Staten-Generaal worden versterkt door deze programgrondslag te beperken tot hoofdlijnen. In de regeringsverklaring en in een op de derde dinsdag van september uit te brengen beleidsprogramma zal het te voeren regeringsbeleid nader worden uiteengezet, in het vertrouwen dat op basis daarvan met de Staten-Generaal een beleid tot stand zal worden gebracht dat onze samenleving de komende vier jaren nodig heeft.

BELEID

Sociaal-economisch beleid

De economische en budgettaire situatie van Nederland is dramatisch slechter geworden. Alle seinen staan op rood. De werkloosheid zal zonder maatregelen in 2007 zijn verdubbeld ten opzichte van 2001 tot vijfhonderd-duizend personen. Er zijn maandelijks honderden faillissementen. De premielast van de toekomstige pensioenen dreigt onbetaalbaar te worden. De overheidsfinanciën komen in de Europese gevarezone. De kern van het probleem wordt gevormd door te hoge loonkosten en te weinig innovatief vermogen. Daardoor heeft Nederland in sterke mate te lijden van de wereldwijde conjuncturele neergang. En daardoor dreigt Nederland bij een toekomstig herstel van de wereldconjunctuur de boot te missen.

Meerjarige matiging van alle inkomens is een voorwaarde voor herstel van de werkgelegenheid. Dit werkt alleen als de matiging stevig is en een aantal jaren wordt volgehouden. Dat geldt zowel voor de publieke sectoren als voor de marktsector.

De overheid zal haar verantwoordelijkheid nemen door de arbeidsvoorwaardenruimte in de publieke sectoren te begrenzen met 1%-punt per jaar ten opzichte van de huidige middellangetermijn (MLT) prognose. De ontwikkeling van het bruto minimumloon (en daarmee de uitkeringen) loopt gelijk op met de contractloonstijging van ambtenaren.

Het in dit hoofdlijnenakkoord ingezette beleid leidt (volgens de CPB doorrekening) tot een matiging van de loonontwikkeling in de marktsector met 0,6%-punt. Het verschil in loonontwikkeling tussen de publieke en de marktsector wordt daarmee op voorhand verkleind.

Daar staat tegenover dat de arbeidsvoorwaardenruimte voor de ambtenaren met gemiddeld %-punt per jaar wordt belast door stijging van de werkgeverspremies voor de pensioenen. Deze stijging is hoger dan in de marktsector. Naar de mate waarin deze lasten worden beperkt door aanpassingen in de pensioenrechten kan de ruimte voor het contractloon voor de ambtenaren stijgen, en in navolging daarvan ook de uitkeringen. Dit is zeer gewenst; de overheidswerkgevers zullen zich hier krachtig voor inzetten.

Op werkgevers en werknemers in de marktsector wordt een dringend appèl gedaan om in CAO-verband de contractlonen tot hetzelfde niveau als dat van de overheid te matigen. De sociale uitkeringen zullen alsdan tevens geheel in de pas lopen met de loonontwikkeling in de marktsector. Het kabinet roept de CAO-partijen op om specifiek aandacht te besteden aan scholing en innovatie, aan leeftijdsbewust personeelsbeleid, aan de (jeugd)werkgelegenheid en aan de betaalbaarheid van de pensioenen op lange termijn.

Het algemeen verbindend verklaren van CAO's wordt niet ter discussie gesteld, ervan uitgaande dat de sociale partners de verantwoordelijkheid nemen om in de Stichting van de Arbeid goede afspraken te maken en deze na te komen.

Koopkrachtbehoud zal de komende jaren vanwege de lage economische groei, de oplopende pensioenpremies en de sterk oplopende kosten van de gezondheidszorg niet mogelijk zijn. Een uiterste inspanning is geleverd door van overheidszijde in de komende periode ten opzichte van 2003 de lasten niet te laten stijgen. Wel zullen introductie van eigen risico's en verkleining van het verplicht verzekerde pakket leiden tot extra door de burgers zelf te dragen lasten voor de zorg. Daartegenover zal de overheid per saldo een beperkte verlaging van belastingen en premies stellen. Vanzelfsprekend wordt gestreefd naar een eerlijke verdeling van de lasten. Ter verzachting van de gevolgen van de loonmatiging voor kwetsbare

groepen (65-plussers en gezinnen met kinderen en een laag inkomen) en ter stimulering van de werkgelegenheid worden fiscale verlichtingen doorgevoerd (ouderenkorting, kinderkorting, arbeidskorting en combi-korting).

Het is onverantwoord en niet aanvaardbaar dat in moeilijke economische tijden veel bestuurders van ondernemingen en zelfstandige organen in de publieke sector, in schril contrast met de van werknemers gevraagde pas op de plaats, bovenmatige inkomensontwikkelingen kennen. Voor structuurvennootschappen wordt de bevoegdheid om de arbeidsvoorwaarden (waaronder ontslagregelingen en leningen) voor de bestuurders vast te stellen gelegd bij de algemene vergadering van aandeelhouders (in plaats van de raad van commissarissen). Bezien wordt hoe het fiscale instrumentarium kan worden ingezet om bovenmatige belonings- en afvloeiingsregelingen te beperken. Inkomens in de (semi-)publieke sector die uitgaan boven het inkomensniveau van een minister, worden openbaar gemaakt.

Het inkomensbeleid zal worden gekenmerkt door een verdere aanpak van de armoedeval en door een verdere stroomlijning (door bundeling van regelingen en uniformering van inkomensbegrippen) van inkomensafhankelijke regelingen, met name voor zorg, kinderen en wonen. Op zo kort mogelijke termijn wordt de huidige kinderkorting meer glijdend inkomensafhankelijk gemaakt; deze wordt met ingang van 2004 verhoogd. In het kader van het nieuwe zorgstelsel wordt een zorgtoeslag ingevoerd, die de kosten voor zorg voor huishoudens aan een maximum bindt. Een aan de belastingdienst gelieerde uitvoeringsinstantie zal deze en andere inkomensafhankelijke regelingen gaan uitvoeren.

Om de arbeidsparticipatie structureel te bevorderen zal de werking van de socialezekerheids-regelingen moeten worden verbeterd. Dat geldt voor de werkloosheidsregelingen (met doorvertaling naar de collectieve sector), voor hervorming van de WAO en voor de WAZ, welke laatste wordt afgeschaft. In het bijzonder moet de arbeidsparticipatie tussen 55 en 65 jaar fors worden verhoogd. Fiscale en andere regelingen die stoppen met werken bevorderen, worden beperkt. Ruimere mogelijkheden om werk en tijd voor andere doelen (zoals zorg en scholing) over de gehele levensloop te spreiden, worden gerealiseerd in een levensloopregeling, die zal worden uitgewerkt als een gelijkwaardige keuzemogelijkheid naast het spaarloon. Een nieuwe, meer vraaggestuurde regeling voor kinderopvang is ook nodig voor de arbeidsmarktdynamiek.

Gegeven de noodzaak van herstel van de economische dynamiek – en daarmee van de werkgelegenheid – zullen de reeds ingezette deregulering en decentralisatie van reïntegratiebudgetten, gesubsidieerde arbeid en algemene bijstand naar de gemeenten worden doorgezet, gericht op invoering per 1 januari 2004. Zij zijn een noodzakelijke voorwaarde voor een beter werkende arbeidsmarkt. De vorig jaar met sociale partners en gemeenten overeengekomen stappen om te komen tot het verder regulier maken van gesubsidieerde arbeidsplaatsen (ID-banen), worden met handhaving van de voorziene financiële middelen voortgezet. Tevens wordt uitvoering gegeven aan de afspraken tussen het rijk en de gemeenten om tot een daadwerkelijke doorstroom te komen van mensen met een ID- of WIW-baan naar reguliere banen, waarbij een groter beroep op bijstand en de WAO wordt voorkomen.

Een verlaging van de administratieve lasten voor bedrijven en burgers in de komende kabinetsperiode met een kwart ten opzichte van 31 december 2002, zal per ministerie taakstellend worden toebedeeld. Het aldus vastgestelde administratieve lastenplafond zal worden gehandhaafd.

Onderwijs en kennis

Onderwijs en onderzoek zijn een essentiële basis van de samenleving en de economie. Ondanks de moeilijke financieel-economische situatie wordt er niet bezuinigd op onderwijs en kennis. Integendeel, het kabinet trekt juist fors extra middelen uit voor deze prioriteit in het beleid. Bovendien kan de sector efficiencywinsten door vermindering van bureaucratie en overhead herinvesteren in het onderwijs. Schoolbudgetten zullen zo veel mogelijk worden gebundeld en gedecentraliseerd (ook van gemeenten) naar de scholen. In dat kader worden middelen voor onderwijsachterstandenbeleid en gewichtenregeling samengebracht in één nieuwe regeling, met als maatstaf de feitelijke achterstand van de leerling. Dat biedt scholen de mogelijkheid om meer gebruik te maken van schakelklassen om leerlingen met achterstanden te laten inlopen. Het extra budget dat scholen krijgen kan dan ook naar eigen inzicht worden besteed. De overheid gaat zich vooral richten op de kwaliteit van de onderwijsoutput (eindtermen, kerncurriculum) en zorgt voor toezicht daarop. Er zal meer ruimte geboden worden voor de inrichting van het onderwijs (zoals studiehuis en basisvorming). Ouders, docenten en leerlingen moeten meer invloed op de inrichting van het funderend onderwijs krijgen. Daartoe moeten besturen meer verantwoording afleggen en meer inzicht geven in bestedingen en de kwaliteit van het onderwijs. Het kabinet kiest voor kleinschalig onderwijs en stimuleert dit door fusies en de vorming van steeds grotere scholen af te remmen. De maatschappelijke stage in het voortgezet onderwijs, die in het vrije deel van het curriculum mogelijk is, wordt bevorderd.

Aan de vrijheid van onderwijs wordt niet getornd. Scholen hebben recht op naleving en bescherming van hun eigen grondslag en traditie. Scholen kunnen van ouders en leerlingen vragen de grondslag en traditie van de school te respecteren. Van scholen mag dan worden gevraagd, zonder acceptatieplicht, om leerlingen op die basis te aanvaarden. In dat kader is het nuttig als gemeenten met scholen afspraken maken over de opnemings van allochtone leerlingen.

Het terugdringen van het lerarentekort heeft prioriteit. Door uitbreiding van ondersteunende functies wordt de werkdruk verlicht; het vak wordt aantrekkelijker gemaakt. Uitval in het beroepsonderwijs wordt tegengegaan door meer leerlingbegeleiders. betere aansluiting tussen vmbo en mbo, praktijkgerichte lessen die het beste uit elke leerling halen, en bijvoorbeeld door deelcertificaten op verschillende niveaus mogelijk te maken. De aansluiting van de beroepsopleiding op de arbeidsmarkt wordt verbeterd, onder andere door meer samenwerking met het bedrijfsleven.

Nederland moet tot de Europese voorhoede behoren op het terrein van hoger onderwijs, onderzoek en innovatie. Ter wille van de benodigde integrale aanpak wordt een Innovatieplatform opgericht, waarin de bij onderwijs en innovatiebeleid betrokken ministers en vertegenwoordigers van relevante maatschappelijke partijen (zoals bedrijfsleven en onderwijsinstellingen) onder leiding van de minister-president plannen uitwerken voor de te volgen strategie voor kennisontwikkeling en -exploitatie. Het budget voor de Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk wordt verhoogd om met name het midden- en kleinbedrijf te stimuleren te investeren in onderzoek en ontwikkeling. Het klimaat voor startende ondernemers in de technologiesector wordt versterkt. Excelleren in kennis kan slechts door goed en toegankelijk hoger onderwijs en concentratie van onderzoeksgebieden en -locaties, bijvoorbeeld biotechnologie en ICT. Om de kwaliteit te verhogen en concurrentie te stimuleren wordt een deel van de eerste geldstroom overgeheveld naar de tweede.

Instroom in en afronding van bèta-technische opleidingen worden gestimuleerd door, zonedig onorthodoxe, maatregelen.

Kunst inspireert en draagt bij aan de kwaliteit van de samenleving. Het kabinet stimuleert een sterke culturele infrastructuur. Het behoud van de Nederlandse taal en cultuur in een steeds kleiner wordende wereld is van groot belang. Bij de beoordeling van subsidieaanvragen staat de kwaliteit voorop. Om kunstenaars en kunstinstellingen meer ruimte te geven zich op de inhoud van hun werk te richten, worden minder administratieve eisen aan de subsidieaanvragen gesteld.

Veiligheid en justitiële keten

Een effectievere aanpak van criminaliteit is nodig. Dat vergt meer aandacht voor overdracht van waarden en normen, preventie, aanpak van asociaal gedrag en vandalisme, resocialisatie (zoals Glenn Mills-scholen en Den Engh), slachtofferzorg, het tegengaan van verloedering van de publieke ruimte en handhaving van beleid en regels. Intensiveringen in preventie en de justitiële keten zijn prioriteit. Het vigerende veiligheidsplan zal worden uitgevoerd en aangevuld. De middelen die extra ter beschikking worden gesteld voor knelpunten in diverse onderdelen van de justitiële keten, zullen op elkaar worden afgestemd. Daarbij zal een accent worden gelegd op preventie, de rechterlijke macht (zittende en staande magistratuur) en het gevangeniswezen, alsmede op enkele knelpunten bij de politie. Bovendien is in alle onderdelen van de keten verbetering van efficiency mogelijk.

De overheid kan wetten en regels niet handhaven als burgers en bedrijven zich daarvoor niet in de eerste plaats zelf verantwoordelijk achten. Naleving is primair, zichtbaar en merkbaar toezicht daarvoor voorwaarde, handhaving is sluitstuk. Zo is het de taak van ouders, gesteund door de sociale omgeving, om hun kinderen op te voeden. Er moet een systeem van jeugdzorg zijn, waarin bij probleemsituaties tijdig ondersteuning wordt geboden en adequaat wordt ingegrepen om ernstige schade te voorkomen (opvoedingsondersteuning, gezinscoaches). Kinderen en gezinnen mogen niet tussen wal en schip raken door afstemmingsproblemen tussen departementen, bestuurslagen en jeugdzorginstellingen. Als onderdeel van een goed preventiebeleid moeten gemeenten in samenwerking met woningbouwcorporaties en opvanginstellingen zorgdragen voor voldoende maatschappelijke opvang, die 24 uur per dag toegankelijk is bij crisissituaties.

Het functioneren van de politie kan en moet effectiever en efficiënter. Daarvoor ligt een nadrukkelijke opdracht bij de korpsen zelf. Ook bij de komende CAO-onderhandelingen zal dit inzet zijn. Toezichthouders – onder regie van de politie – moeten de politie in staat stellen zich te concentreren op haar eigenlijke kerntaak en de goede uitvoering daarvan. Daartoe kunnen gemeenten de opbrengst van bestuurlijke boetes inzetten. Om de politie te ontlasten zal grootschalige politie-inzet bij manifestaties worden teruggedrongen; een voorstel voor bijdragen aan de politiekosten bij commerciële manifestaties wordt voorbereid. Er komt een algemene identificatieplicht, waarbij iedereen van 14 jaar en ouder een identificatiebewijs bij zich moet hebben (draagplicht), dat getoond moet worden wanneer politie en andere toezichthouders bij de uitoefening van hun taken daarom vragen. Het kabinet zal te zijner tijd op basis van de resultaten van een evaluatie beziën of deze leeftijdsgrens aanpassing behoeft. De mogelijkheden voor het toepassen van preventief fouilleren zullen worden uitgebreid met specifieke openbaar-vervoerstrajecten en vervoersassen. Het nieuwe kabinet gaat door op de ingeslagen weg naar versterking van de beheersbevoegdheid van de minister van BZK inzake de

politie en de vorming van een nationale recherche. In 2004 vindt een evaluatie naar het functioneren van de politie plaats om te bezien of verdergaande organisatorische maatregelen nodig zijn.

Het kabinet zal inzetten op een harde aanpak van de productie van en handel in harddrugs, in het bijzonder XTC. Luchtvaartmaatschappijen worden verantwoordelijk gesteld voor het uitvoeren van controles waardoor drugsmokkelaars geen gebruik kunnen maken van hun vluchten. Bij het herhaald tekortschieten van de inspanningen van een luchtvaartmaatschappij zullen sancties volgen, waaronder de intrekking van landingsrechten. Heroïneverstrekking onder strenge medische begeleiding aan zeer zwaar verslaafden voor wie geen andere behandelingsmogelijkheden meer openstaan (met nadrukkelijke aandacht voor een individueel behandelplan), zal in de huidige omvang worden voortgezet. Te zijner tijd zal op basis van de resultaten van een evaluatie worden bezien of dit beleid zal worden aangepast. Het kabinet treedt in overleg met gemeenten teneinde coffeeshops in de buurt van scholen en in grensgebieden terug te dringen.

Binnen en buiten de overheid moeten hoge eisen worden gesteld aan integriteit en dienen corruptie en fraude met harde hand te worden tegengegaan en bestreden. Het kabinet zal een strikt integriteitsbeleid voeren binnen de overheid en zorgdragen voor effectief toezicht op de financiële markten. Daarnaast dienen fraude en uitbating van illegalen door werkgevers en huisjesmelkers krachtig bestreden te worden. Bescherming van de persoonlijke levenssfeer komt een ieder toe, maar mag worden doorbroken indien wetshandhaving en bestrijding van criminaliteit dat vereisen. Uitgangspunt is daarbij dat belemmeringen voor informatie-uitwisseling die een effectieve aanpak van criminaliteit en misbruik van sociale zekerheid verhinderen, worden weggenomen.

De rechterlijke macht moet in haar algemeenheid ontlast worden van minder zware zaken (door afdoening buiten rechte door politie en openbaar ministerie, bestuurlijke handhaving, mediation, arbitrage, klachtencommissies en dergelijke). De leden van het openbaar ministerie zullen zich moeten specialiseren om doeltreffender complexe zaken tot een veroordeling te kunnen brengen. Op een aantal terreinen is, gelet op de grote maatschappelijke problemen, hardere bestraffing nodig. Daarbij is een hogere strafmaat nodig voor recidive en draaideurcriminelen alsmede voor misdrijven waarvan kinderen het slachtoffer zijn. Een effectievere aanpak van huiselijk geweld is nodig (daderbehandeling, uithuisplaatsing e.d.). Vervroegde invrijheidstelling moet worden vervangen door een systeem waarbij invrijheidstelling een voorwaardelijk karakter krijgt en van rechtswege vervalt bij hernieuwd delinquent gedrag. De capaciteit van het gevangeniswezen zal worden vergroot. Meer gedetineerden op één cel wordt mogelijk voor kortgestraften en voorlopig gehechten, mits er geen onverantwoord risico is voor gedetineerden en bewakers, en de cellen daarop zijn aangepast. Er komt meer capaciteit voor de strafrechtelijke opvang van verslaafden. De positie van het slachtoffer wordt versterkt. Het kabinet treedt in overleg met de Nederlandse Orde van Advocaten over de versterking van de rechtsbijstand aan minder draagkrachtigen.

Zorg

Kwaliteit en kwantiteit van de zorg schieten te vaak tekort, terwijl de kosten explosief stijgen. Het kabinet houdt nu reeds rekening met een stijging van de collectief verzekerde zorguitgaven boven de basisraming van het CPB van 1 miljard euro in de kabinetsperiode. Met het oog op de economische ontwikkeling is het niet gewenst dat de toch al sterk stij-

gende ziektekostenpremies door deze extra uitgaven nog hoger zouden moeten worden vastgesteld. Ingrijpende maatregelen zijn dan ook op korte termijn noodzakelijk om tot een houdbaar stelsel te komen, waarin een collectieve verzekering van noodzakelijke zorg duurzaam kan worden gegarandeerd. Het verzekerd pakket in AWBZ en ziekenfonds zal daartoe met ingang van 2004 worden verkleind, waarbij de poortwachtersfunctie van de huisarts zal worden behouden¹. Er moet ernstig rekening mee worden gehouden dat de uitgaven voor zorg nog verder zullen doorgroeien dan nu reeds in de meerjarenramingen is voorzien. Het kabinet zal alsdan maatregelen nemen om de zorguitgaven binnen het budgettair kader te houden en het beslag op de collectieve middelen niet verder te laten oplopen. Daarbij zal het gaan om verdere pakketbeperkingen, de verhoging van eigen bijdragen in de AWBZ en een eigen risico in het ziekenfonds, en maatregelen om de doelmatigheid te verhogen. Bij het vergroten van de doelmatigheid heeft de sector een zware verantwoordelijkheid. Indien de benodigde verhoging van eigen betalingen sociaal onverantwoorde consequenties dreigt te krijgen, kan alleen in het uiterste geval ook het herintroduceren van budgetplafonds voor (onderdelen van) de AWBZ aan de orde komen. Bij het inkomensbeleid zal het kabinet rekening houden met de gevolgen van deze maatregelen voor chronisch zieken, gehandicapten en andere kwetsbare groepen. Om het beroep op de zorg terug te dringen, zal ook meer aandacht worden geschonken aan bevordering van de volksgezondheid door preventief beleid en sport.

Sport is van grote maatschappelijke betekenis. Van sportbeoefening gaat een positieve impuls uit voor jongeren en sport heeft door het fijnvertakte netwerk van sportverenigingen en vrijwilligerswerk een sterke samenbindende functie. Het overheidsbeleid is erop gericht dat waar nodig te ondersteunen. Dat geldt in het bijzonder ook voor gehandicaptensport.

In de zorg horen de behoeften van patiënten en cliënten centraal te staan en moet de professionaliteit van medewerkers tot haar recht komen. De administratievelastendruk, de bureaucratie en overhead in alle onderdelen van de zorg moeten fors omlaag. Geld en tijd moeten aan patiënten en cliënten worden besteed, niet aan bovenmatige overhead, formulieren en kantoren. De centrale aanbodsturing is vastgelopen en wordt zo snel als verantwoord is vervangen door gereguleerde marktwerking. De normalisering van marktverhoudingen in diverse deelmarkten in de zorg zal worden bevorderd, met de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) als toezichthouder, waarbij het kabinet zorgdraagt voor afstemming van de activiteiten van de NMa en die van het College Tarieven Gezondheidszorg. Eigen verantwoordelijkheid en initiatief van partijen in de zorg komt voorop te staan. De overheid blijft uiteraard toegankelijkheid, betaalbaarheid en kwaliteit van de zorg garanderen. In dit kader wordt de stelselherziening van de zorg, binnen de contouren die door de vorige twee kabinetten zijn aangegeven, doorgezet. Per 1 januari 2006 wordt een verplichte standaardverzekering voor curatieve zorg ingevoerd. Deze wordt uitgevoerd door private uitvoerders, die winst mogen beogen, binnen publieke randvoorwaarden (zoals acceptatieplicht, risicoverevening en een verbod op premiedifferentiatie op grond van persoonlijke kenmerken). Werkgevers dragen de helft van de totale macropremielast via een loongerelateerde bijdrage. Iedere volwassene betaalt een nominale premie, met een verplicht eigen risico, waarbij het kabinet vooralsnog uitgaat van 200 euro per jaar. Dit eigen risico kan op vrijwillige basis verder worden verhoogd. In de premie voor kinderen tot 18 jaar wordt via een rijksbijdrage voorzien; voor hen geldt geen eigen risico. Door middel van een zorgtoeslag² wordt blijvend gezorgd voor een compensatie van in verhouding tot het gezinsinkomen te hoge premielasten. Bij de stelselherziening zal in beginsel alle op genezing gerichte

¹ De beperkingen van het verzekerde pakket hebben betrekking op het aantal psychotherapeutische behandelingen bij bepaalde stoornissen, tandheelkundige zorg voor volwassenen, zittend ziekenvervoer, niet-chronische fysiotherapie en oefentherapie, bepaalde geneesmiddelen, een korting op subsidies, alsmede een effectiever geneesmiddelenbeleid.

² De hoogte van de zorgtoeslag is gelijk aan de genormeerde ziektekosten per huishouden minus de standaard ziektekostenpremie minus het verplicht eigen risico.

zorg van de AWBZ worden overgeheveld naar de standaardverzekering curatieve zorg.

Bijzondere aandacht zal worden besteed aan het terugdringen van de wachttijden bij ziekten met levensbedreigende risico's. Het kabinet zal daarom de capaciteit van medische opleidingen verruimen (waarmee de numerus fixus op termijn overbodig wordt), de aantrekkelijkheid van werken in de zorg bevorderen, en het huisartsentekort aanpakken.

Enkele aspecten van immateriële aard

Handhaving van de zorgvuldigheidsnormen bij zwangerschapsafbreking is gewenst, waarbij bijzondere aandacht dient te worden besteed aan het voorhouden van alternatieven, waaronder adoptie. Tevens zal extra aandacht worden besteed aan voorlichting om ongewenste zwangerschap te voorkomen. Wat betreft de laatste fase van het leven is meer aandacht nodig voor palliatieve zorg en de opleiding daarvoor. Tijdens de komende kabinetsperiode zal het verbod op het speciaal tot stand brengen en gebruiken van embryo's voor wetenschappelijk onderzoek en andere doeleinden dan het tot stand brengen van zwangerschap, worden gehandhaafd. Aan gemeenten zal een ruimere vrijheid worden gegeven om in hun beleid ter zake van ruimtelijke ordening rekening te houden met bestaande bordelen, ook in de regio waarin de betrokken gemeente ligt.

Overeenkomstig het destijds geformuleerde beleid brengt zorgvuldige omgang met gewetensbezwaarde ambtenaren van de burgerlijke stand met zich dat in onderling overleg in plaats van de gewetensbezwaarde een andere ambtenaar van de burgerlijke stand een huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht voltrekt, mits in elke gemeente de voltrekking van een dergelijk huwelijk mogelijk blijft.

Bestuurlijke vernieuwing en openbaar bestuur

Het kabinet zal de bestuurlijke vernieuwing en vergroting van de kwaliteit van het openbaar bestuur met kracht ter hand nemen. Versterking van het huidige stelsel van representatieve democratie is daarvoor noodzakelijk, inclusief versteviging van de politieke partijen en hun wetenschappelijke en scholingsinstituten, alsmede verbetering van de voorbereiding en uitvoering van overheidsbesluitvorming. Effectiviteit, slagkracht en «luis-terend vermogen» van de overheid moeten worden vergroot. Een takenoperatie, waarin regelgeving, staand beleid en organisatie van de rijksdienst ter hand worden genomen, is nodig. Daarbij zullen ook de taken, werkwijze en omvang van de zelfstandige bestuursorganen, gedeconcentreerde rijksdiensten en adviesraden tegen het licht worden gehouden. Bij de uitvoering van de rijkstaken zal meer en beter gebruik worden gemaakt van ICT. In het kader van het terugdringen van de bureaucratie zal het kabinet terughoudend zijn met het uitbrengen van nieuwe beleidsnota's en studies. Daarom zullen ook de bestaande wettelijke verplichtingen tot het periodiek uitbrengen van beleidsnota's, indien verantwoord, worden geschrapt.

De minister-president zal leiding geven aan een regiegroep uit het kabinet, die een grondig en gericht onderzoek zal instellen naar de verschillende modaliteiten van de versterking van de positie van de minister-president, diens bevoegdheden en diens democratische legitimatie, waaronder de argumenten voor en tegen diens rechtstreekse verkiezing. Het kabinet doet daarna zo spoedig mogelijk beargumenteerd verslag van zijn bevindingen aan de Staten-Generaal, waar mogelijk vergezeld van concrete voorstellen.

Voor een betere werking van de parlementaire democratie is dualisme een noodzakelijke voorwaarde. Herziening van het kiesstelsel kan een belangrijke bijdrage leveren aan versterking van de democratie. Een nieuw kiesstelsel dient te blijven binnen de grondwettelijke voorwaarden van evenredige vertegenwoordiging en het vaste aantal van 150 Tweede-Kamerzetels. Uitgangspunt van verandering is een sterkere nadruk op het eigen mandaat van de individuele volksvertegenwoordiger. Daartoe zal worden bezien hoe een deel van de zetels via districten aan kandidaten kan worden toegewezen. Een ander deel zou toegewezen kunnen worden via landelijke lijsten die door de partijen worden vastgesteld. De uitslag van het aantal per partij behaalde zetels wordt bepaald door het totale aantal in het gehele land uitgebrachte stemmen per partij. Op deze manier wordt verzekerd dat partijen en hun ondersteunende kiezersgroepen op dezelfde grondslag van evenredige vertegenwoordiging als in het huidige stelsel in de Tweede Kamer zijn vertegenwoordigd. Het stelsel gaat uit van ofwel één stem (die districtsgewijs wordt uitgebracht) ofwel twee stemmen, één op de landelijke lijst en één op een districtskandidaat naar voorkeur. De stem op de landelijke lijst is dan bepalend voor de zetelverdeling in de Tweede Kamer. De partijen stellen, binnen zelfgekozen procedures, kandidaten voor de districten. Dit kunnen enkelvoudige of meervoudige districten zijn. Bij de voorbereiding van voorstellen worden ook andere varianten betrokken die het eigen mandaat van volksvertegenwoordigers benadrukken. Het nieuwe kiesstelsel zal in deze kabinetsperiode worden ingevoerd. Daartoe zal het noodzakelijke voorstel tot wijziging van de kieswet binnen 12 maanden na het aantreden van het kabinet om advies aan de Raad van State worden aangeboden.

Het oordeel van beide Kamers in tweede lezing met betrekking tot het correctief wetgevings-referendum wordt afgewacht. Het wetsvoorstel tot intrekking van de tijdelijke referendumwet wordt ingetrokken, zodat de tijdelijke referendumwet zijn gelding blijft behouden tot de daarin opgenomen expiratedatum (1 januari 2005). Het blijft mogelijk dat in gemeenten referenda worden gehouden.

Veranderingen in het gemeentebestuur zijn nodig om de slagvaardigheid te vergroten en de betrokkenheid van burgers te versterken. De tweede lezing van de deconstitutionalisering van de aanstellingswijze van de burgemeester wordt gesteund. Binnen 12 maanden na het aantreden van het kabinet zal een wetsvoorstel om advies aan de Raad van State worden aangeboden ter invoering van de rechtstreeks door de bevolking gekozen burgemeester. Na aanvaarding van de deconstitutionalisering is dit binnen de Grondwet mogelijk. In de tussentijd wordt de wet gewijzigd teneinde te bereiken dat bij de verplichte voordracht van twee kandidaten, alleen de eerste openbaar gemaakt wordt indien de raad heeft besloten geen burgemeestersreferendum uit te schrijven. Belangrijke randvoorwaarden voor de invoering van de rechtstreeks gekozen burgemeester zijn een passende regeling van diens bevoegdheden in relatie tot de wethouders en van de gemeenteraad, diens bevoegdheden op het terrein van de politie en een herziening van de verantwoordelijkheid voor het korpsbeheer. Het grotestedenbeleid wordt voortgezet. Het kabinet staat welwillend tegenover pleidooien van de grote steden om hun bevoegdheden en mogelijkheden te verruimen, voor zover deze ontoereikend zijn om de problemen in eigen stad succesvol aan te pakken.

Het 50-jarig bestaan van het Statuut van het Koninkrijk leidt tot een herbezinning op het Koninkrijksverband. Het Statuut blijft daarbij de basis voor de samenwerking tussen de drie landen Nederland, Nederlandse Antillen en Aruba. Gelet op de ontwikkelingen wordt in samenspraak met het land de Nederlandse Antillen en de afzonderlijke eilanden gezocht naar een aanpassing van de huidige structuur, waardoor meer recht wordt gedaan

aan de eigen mogelijkheden en eigen verantwoordelijkheden om de problemen van de afzonderlijke eilanden aan te pakken. Behoud van de landsverantwoordelijkheid voor overstijgende aangelegenheden blijft de inzet. Het kabinet spant zich in voor erkenning van de bijzondere positie van de Nederlandse Antillen en Aruba als ultraperifere gebieden in de zin van het EU-verdrag.

Immigratie en integratie

Een belangrijk uitgangspunt in onze samenleving is dat ruimte wordt gegeven aan religieuze, culturele en etnische verschillen, waarbij op basis van de fundamentele Nederlandse normen en waarden eenieder respect heeft voor de opvattingen van de medemens in een door tolerantie gekenmerkte samenleving. Respect, tolerantie en het bestrijden van discriminatie zijn essentieel om de samenhang in onze maatschappij te behouden.

Wie zich duurzaam wil vestigen in ons land moet actief aan de samenleving deelnemen en zich de Nederlandse taal eigen maken, zich bewust zijn van de Nederlandse waarden, en de normen naleven. Iedere nieuwkomer die op vrijwillige basis naar ons land komt en valt onder de doelgroepen van de Wet inburgering nieuwkomers, moet eerst in eigen land Nederlands op basisniveau leren als voorwaarde voor toelating. Eenmaal in Nederland aangekomen, moet hij of zij zich dan nog verdiepen in de Nederlandse maatschappij. Nader af te bakenen groepen oudkomers, in ieder geval zij die onvoldoende Nederlands beheersen en afhankelijk zijn van een uitkering, moeten alsnog een inburgeringsexamen halen. Asielzoekers krijgen pas een definitieve verblijfsstatus, na het behalen van het examen. Het cursusaanbod wordt vrijgegeven en wordt op eigen kosten gevolgd. De overheid reguleert een staatsexamen en geeft aan oudkomers en statushouders na het behalen daarvan een gemaximeerde vergoeding voor gemaakte kosten voor de opleiding als stimulans tot het volgen daarvan. Om gezinsvorming te combineren met goede integratie worden binnen de grenzen van internationale verdragen eisen gesteld, zoals een leeftijdsgrens van 21 jaar en een inkomenseis van 120% van het wettelijk minimumloon. Aanvragen voor machtiging tot voorlopig verblijf worden sneller afgehandeld.

Nederland blijft bereid vluchtelingen in de zin van het Vluchtelingenverdrag op te vangen. Om dat mogelijk te maken moeten aanvragen om asiel strikt, rechtvaardig, snel en met behoud van zorgvuldigheid worden beoordeeld. Een effectief terugkeerbeleid voor afgewezen asielzoekers (inclusief AMA's) is een onmisbaar onderdeel van het asielbeleid. Daartoe wordt een aparte organisatie opgezet. Het kabinet streeft naar een Europees asiel- en migratiebeleid. Het verdient de voorkeur dat vluchtelingen worden opgevangen in de regio en dat de asielprocedure door de UNHCR wordt uitgevoerd. Daartoe wordt gestreefd naar versterking van de positie van de UNHCR door aanvulling van het Vluchtelingenverdrag.

Op de kortst mogelijke termijn wordt een regeling vastgesteld waarmee een verblijfsstatus wordt gegeven aan een beperkte nader af te bakenen groep asielzoekers in procedure die vanwege inactiviteit van de overheid langer dan vijf jaar in één asielprocedure zijn. Voorwaarden zijn dat aan hen niet op voorhand de tijdelijkheid van verblijf is meegedeeld en dat aanzuigende werking en nieuwe procedures in verband met de definitie van de groep worden vermeden. Dit laat de inherente afwijkingsbevoegdheid van de minister onverlet.

Illegaal verblijf en profiteren van illegalen moeten krachtiger worden bestreden. Het kabinet zal vooral met financiële sancties (boetes, verhalen van uitzettingskosten en ontnemen van genoten voordeel) optreden tegen

mensen die zich via illegalen verrijken (huisjesmelkers, koppelbazen, werkgevers). Het tegengaan van misbruik van illegalen is ook een aspect van de voorgenomen intensivering van de bestrijding van mensenhandel, gedwongen prostitutie en jeugdprostitutie.

Ruimte, milieu en natuur, platteland en landbouw, wonen en mobiliteit

Duurzame kwaliteit van de leefomgeving is voor alle burgers van direct belang. De overheid dient zich dit – met beperking van centralisme en regelgeving – ter harte te nemen. Met het oog op een leefbaar land voor toekomstige generaties dienen het milieu en de natuur, het wonen en de infrastructuur, verantwoord te worden beheerd en ontwikkeld.

De noodzaak tot beperking van de bureaucratie en tot vermindering van regeldruk doet zich nadrukkelijk voor op de beleidsterreinen die te maken hebben met de ruimtelijke inrichting van ons land. In lijn met de z.g. Stellingnamebrief zullen, binnen de randvoorwaarden van bescherming van de natuurlijke leefomgeving en de rijksverantwoordelijkheid ter zake, meer ruimte en verantwoordelijkheid aan provincies en gemeenten worden gegeven. De afzonderlijke nota's op desbetreffende onderdelen van ruimtelijk beleid zullen worden samengevoegd tot één nota Ruimte. Om sneller ruimtelijke ontwikkelingen te kunnen realiseren worden gestroomlijnde en daardoor kortere procedures ingevoerd (zoals de rijksprojectenprocedure). Een aldus dynamischer vormgegeven ruimtelijk instrumentarium draagt bij aan een daadkrachtig beleid voor milieu en natuur, platteland en landbouw, en wonen.

Behoud en versterking van natuur en milieu vergen een activerend beleid in nationaal, Europees en internationaal verband. De ontkoppeling van economische groei en milieudruk, die de afgelopen jaren tot stand is gebracht, dient te worden gehandhaafd. Milieutechnologie zal worden gestimuleerd. Een verdere vergroening van het belastingstelsel is een belangrijk instrument. Voorts is een actief Nederlands optreden in internationaal en Europees verband nodig. Nederland zal in de Europese Unie pleiten voor een scherpe normstelling ten aanzien van milieu en dierenwelzijn, waaronder verbetering van de omstandigheden van intensieve veehouderij, alsmede afschaffing van het Europese non-vaccinatiebeleid. Nederland zal geen nieuw beleid introduceren dat stringenter is dan de Europese normen voorschrijven, tenzij een specifiek Nederlands probleem een specifiek Nederlandse oplossing vergt. Nederland zal zijn Kyotoverplichtingen op de meest kostenefficiënte wijze nakomen en zal de nakoming van het Verdrag van Kyoto in EU-verband bepleiten. De kerncentrale Borssele zal worden gesloten wanneer de technische ontwerplevensduur (ultimo 2013) geëindigd is.

Boren naar gas in de Waddenzee is niet toegestaan.

Voor schuin boren onder de Waddenzee zijn reeds aanzienlijke investeringen gedaan in de twee bestaande locaties. Er wordt niettemin gestreefd naar een verder moratorium van tien jaren met betrekking tot het schuin boren naar gas onder de Waddenzee.

Ten aanzien van de Biesbosch zal een moratorium van tien jaren worden ingesteld.

Het kabinetsbeleid moet gericht zijn op een leefbaar platteland en op een vitale en duurzame agrarische sector. Een forse verlichting van de administratieve lasten is in deze sector dringend noodzakelijk. De gemeenten in het landelijk gebied krijgen overeenkomstig de Stellingnamebrief meer mogelijkheden om te bouwen overeenkomstig de natuurlijke bevolkingsaanwas, opdat er voldoende ruimte is voor werken en wonen, mede reke-

ning houdend met de sociale samenhang in de gemeenten. De provincies geven tot op regionaal niveau de kaders aan. De voorgenomen intensivering van particulier en agrarisch natuurbeheer, die naast de aankoop van natuurterreinen wordt nagestreefd, draagt eveneens bij aan een vitaal en leefbaar platteland. De ambities en wensen ten aanzien van de reconstructieplannen moeten in evenwicht worden gebracht met de financiële middelen; de consequenties zullen niet afgewenteld worden op de agrarische bedrijven. De Wet ammoniak veehouderij wordt zodanig vormgegeven, dat deze gericht is op de zeer kwetsbare natuur. Het streven blijft om 10% van de landbouwproductie in 2010 bestemd te hebben voor biologische landbouw. Realisatie van de doelstellingen van de Ecologische Hoofdstructuur in 2018 acht het kabinet van vitaal belang. Adequaat toezicht op de voedselveiligheid door de Voedsel- en Warenautoriteit is voor de volksgezondheid en voor de toekomst van de agrarische sector noodzakelijk.

Het over de gehele linie teruglopend bouwvolume en de kwaliteit en diversiteit van (achterstands) wijken in de grote steden vergen een stevige aanpak. Van gemeenten en woningcorporaties wordt verwacht, dat zij in lijn met de door hen onderling gesloten convenanten, hun verantwoordelijkheid waarmaken voor een betekenisvolle verhoging van het bouwvolume in het algemeen en voor een extra inspanning in achterstandswijken in grote steden in het bijzonder. Het kabinet zal daaraan zijn bijdrage leveren door belemmeringen weg te nemen, onder andere in de Ontheingingswet, in de besluitvorming met betrekking tot infrastructurele ontsluiting en door schrapping van door wijkontwikkelingsmaatschappijen te betalen dubbele overdrachtsbelasting. Bij de allocatie van stadsvernieuwingsbudgetten zal rekening worden gehouden met de vermogenspositie van de betrokken woningcorporaties.

Het bewonersdeel van de onroerendezaakbelasting (OZB) op woningen wordt afgeschaft. Via het Gemeentefonds worden gemeenten daarvoor gecompenseerd. De stijging van de OZB op bedrijfspanden en van het eigenaarsdeel van de OZB op woningen wordt na overleg met de gemeenten gemaximeerd.

Het beleid is gericht op evenwicht tussen wegen en openbaar vervoer, tussen grote mainports en kleinschaliger regionale infrastructuur. Het kabinet zal actief middelen binnen het meerjarig investeringsprogramma transport (MIT) herprioriteren ten gunste van (onderhouds)knelpunten in het openbaar vervoer en daarnaast filebestrijding (de motie TK 2002–2003 nr. 28 600, nr. 59 wordt op de toegezegde wijze uitgevoerd) en het Bestuursakkoord water. De opbrengst van het «kwartje van Kok» zal gelet op de herkomst vooral worden aangewend voor wegen en daarnaast voor onderhoud van openbaar vervoer en vaarwegen. Verdergaande decentralisatie van infrastructuurmiddelen naar provincies zal worden nagestreefd. Het kabinet zal in overleg met de transportsector de mogelijkheid van beprijzing van de transportsector, onder gelijktijdige terugsluis binnen de budgettaire spelregels, bezien.

Internationaal en Europees beleid; defensie

Verdergaande samenwerking binnen de Europese Unie is op tal van terreinen – zoals grensoverschrijdende criminaliteit, migratie en milieu – onmisbaar voor een effectieve aanpak van problemen. Stabiliteit en behoud van gemeenschappelijke waarden en normen zijn het best gewaarborgd door de onderlinge verbondenheid van de Lidstaten in een vitale Europese Unie. Daardoor gemotiveerd zet het kabinet zich in om de Unie te versterken en de communautaire methode, met versterking van de rol van de Europese Commissie en het Europees Parlement, te intensi-

veren. Het subsidiariteitsbeginsel blijft daarbij uitgangspunt. Het kabinet streeft ernaar het evenwicht tussen de instellingen van de Europese Unie alsmede de gelijkwaardigheid van de verschillende Lidstaten te behouden. Nederland streeft naar versterking van het Europees buitenlands- en veiligheidsbeleid. Het kabinet acht het van belang verdergaande meerderheidsbesluitvorming op verantwoorde manier vorm te geven.

Tijdens het Nederlands voorzitterschap van de Unie in de tweede helft van 2004 moeten onder andere ten aanzien van de uitbreiding met nieuwe Lidstaten belangrijke stappen worden genomen. Nederland staat positief tegenover de uitbreiding waarbij vrijwaringsclausules adequaat dienen te worden vastgesteld. Het kabinet zal bevorderen dat de toetredende landen de door hen aangegane verplichtingen kunnen nakomen en met de Europese Commissie in overleg treden over de vrijwaringsclausules. Het voorzitterschap biedt ook een goede gelegenheid activiteiten te richten op het betrekken van de Nederlandse bevolking bij de Europese Unie. Het kabinet zal ten aanzien van het gemeenschappelijk landbouwbeleid inzetten op meer marktwerking en verdere omvorming van productsteun in inkomenssteun die gekoppeld is aan natuur- en landschapsbeheer, een grotere nadruk op plattelandsbeleid en beperking van het totale beslag op de Europese begroting. Tevens wordt gestreefd naar verruiming van de toegang tot de Europese markt voor producten uit ontwikkelingslanden. Het budgetrecht van het Europees Parlement moet worden uitgebreid tot alle EU-uitgaven.

Vrede en veiligheid in de wereld zijn gediend met een versterking van de internationale rechtsorde door middel van de Verenigde Naties en de Veiligheidsraad. Bij de beslissing over deelneming aan vredesoperaties zullen de criteria van het Toetsingskader worden gehanteerd. Het kabinet zal binnen het kader van de NAVO werken aan de totstandkoming van een effectief Europees veiligheids- en defensiebeleid. Daarnaast zal het kabinet zich ook actief inzetten om de transatlantische relatie te verstevigen. In het Integraal Defensieplan, dat deel uitmaakt van de defensiebegroting voor 2004, worden de rol van de krijgsmacht en de daaruit voortvloeiende prioriteitstellingen onder veranderende internationale omstandigheden nader bepaald.

Bij het Nederlands buitenlands- en veiligheidsbeleid dient sprake te zijn van een geïntegreerde besluitvorming, waarbij de inzet op de verschillende relevante beleidsterreinen wordt gecoördineerd.

Het kabinet acht ontwikkelingssamenwerking naast vrijmaking van de wereldhandel een belangrijk instrument ter bevordering van internationale solidariteit en stabiliteit. De hulp aan ontwikkelingslanden conform de ODA-definitie is en blijft 0,8% BBP. Naar verwachting worden meer schulden van ontwikkelingslanden kwijtgescholden dan tot nu toe geraamd. Volgens de bestaande toerekeningssystematiek en in overeenstemming met de internationale richtlijnen (OESO/DAC) leidt dit tot een budgettaire verlichting. Bij de OESO wordt bepleit dat een groter deel van de kosten van vredesoperaties in ontwikkelingslanden alsmede het klimaatbeleid in ontwikkelingslanden (CDM) onder de ODA-definities worden gebracht.

1. Begrotingsbeleid

Uitgegaan wordt van het voorzichtig scenario van het Centraal Planbureau. Er geldt een scheiding tussen inkomsten en uitgaven. Voor de uitgaven geldt een onderscheid in drie sectoren (rijksbegroting, sociale zekerheid, zorg). Voor elke sector wordt een reëel uitgavenplafond vastgesteld. Elke sector behoort eventuele overschrijdingen binnen het uitgavenplafond te compenseren. Vanzelfsprekend zullen de regels voor het stringente begrotingsbeleid voor de ministeries worden bestendigd. Inkomstenmeevallers komen ten gunste van het begrotingssaldo. Inkomstentegenvallers komen ten laste van het EMU-saldo, met dien verstande dat nadere maatregelen worden getroffen indien tegenvallers het in het kader van het Stabiliteits- en Groeipact noodzakelijke structurele reductietraject van 0,5% per jaar en/of de feitelijke grens van een EMU-tekort – om redenen van prudentie te stellen op – 2½% als signaalwaarde – bedreigen.

2. Voorjaarsnota 2003

De opstelling van de Voorjaarsnota (begrotingsuitvoering) 2003 loopt in de tijd samen met de opstelling van het financieel kader voor de kabinetsperiode 2004–2007. Het demissionaire kabinet heeft de onderhandelende partijen geïnformeerd over de uitvoeringsproblematiek 2003 (en de doorwerking daarvan). Deze problematiek en de voorgenomen dekking zijn weergegeven in onderstaande tabel. Het nieuwe kabinet zal dienovereenkomstig de Voorjaarsnota 2003 aan de Tweede Kamer toen toekomen.

Voorjaarsnota	2003	2004	2005	2006	2007
Bijstellingen zorg (iijkljn termen)	0,65	0,37	0,29	0,29	
Oplossingen zorg (iijkljn termen)	-0,34	-0,31	-0,31	-0,31	-0,31
Bijstelling sociale zekerheid	0,44	0,39	0,24	0,16	0,08
Oplossingen sociale zekerheid	-0,56	-0,07	-0,07	-0,10	-0,12
Bijstellingen rijksbegroting	1,05	0,52	0,61	0,41	0,32
Beperking incidenteel 2003	-0,19	-0,19	-0,19	-0,20	-0,20
Oplossingen rijksbegroting	-0,16	0,01	0,01	-0,02	-0,02
Versnelling maatregelen 2004 naar 2003	-0,52				
Prijjsbijstelling 2003	-0,35	-0,35	-0,35	-0,35	-0,35
Per saldo doorwerking GF/PF	-0,05	0,07	0,07	0,02	0,00
Totaal	-0,03	0,44	0,30	-0,10	-0,31
Verhoging AWBZ premie per 1/7/03	-0,50	-0,50	-0,50	-0,50	-0,50

3. Toelichting op ombuigingen, lasten en intensiveringen 2004–2007

Ondanks de enorme inspanning die geleverd wordt om het EMU-tekort substantieel terug te dringen, is een samenhangend pakket aan maatregelen bereikt die de structurele economische groei niet schaadt en die de werkgelegenheid merkbaar bevordert.

Het pakket aan ombuigingen op de uitgaven verbetert het feitelijke EMU-saldo van – 1,8% BBP met + 1,3% BBP in 2007 tot – 0,5% BBP. Daarmee voldoet Nederland aan de criteria van het Europese Stabiliteits- en Groeipact. Het structurele saldo slaat om van een tekort van 1,2% naar een overschot van 0,5%, wat van belang is om in de toekomst de lasten van de vergrijzing te kunnen dragen. Ten opzichte van 2003 (na verwerking van de Voorjaarsnota) zijn de lasten verlicht. Daarmee wordt voorkomen dat lastenstijgingen de groei remmen. Het pakket is zowel aan de

uitgaven- als aan de lastenkant gericht op maatregelen die de economische structuur versterken en de arbeidsparticipatie bevorderen.

	2007
EMU-saldo bij ongewijzigd beleid	-1,8% BBP
Ombuigingen (incl. zorg)	€ 13,1 miljard
Uitgavenintensivering (incl. zorg) € 3,4 miljard	
Lastenverlichting t.o.v. 2003	€ -1,4 miljard
Resultierend EMU-saldo	-0,5% miljard

Binnen het pakket is er ruimte gemaakt voor enkele intensiveringen. Gelet op de (door EMU-saldo en lastenniveau) begrensde mogelijkheden is de omvang van de intensiveringen relatief fors. Zeker indien daarbij wordt betrokken dat in 2004 (door het vorige kabinet) voor een aantal zelfde beleidsterreinen ook extra middelen zijn uitgetrokken en het feit dat een aantal van deze beleidsterreinen daarenboven nog autonome groei kent. Onderwijs en kennis heeft (afgezien van de overschrijdingen in de zorg) bij de uitgaven het grootste accent gekregen met een intensivering van 800 miljoen (waarvan 100 mln fiscaal), bovenop de 1½ miljard aan extra onderwijsuitgaven die reeds in de meerjarenramingen is vervat.

Intensiveringen (in miljoenen euro, 2007)	Additionele Uitgavengroei ongewijzigd beleid	Intensiveringen strategisch akkoord 2002	Additionele Intensiveringen hoofdpijnen akkoord 2003	Totaal
Onderwijs en kennis	1000 mln	580 mln ¹	800 mln ²	2380 mln
Veiligheid	-	800 mln	350 mln	1150 mln
Jeugdzorg/preventie		-	100 mln	100 mln
Kinderopvang (WBK)		-	100 mln	100 mln
Defensie, internationaal		50 mln	100 mln	150 mln
Natuur, landbouw en milieu		-	250 mln ³	250 mln
Mobiliteit	500 mln	420 mln	500 mln	1420 mln
Zorg	2500 mln ⁵	1200 mln	1000 mln ⁴	4700 mln

¹ Incl. ICES/KIS;

² waarvan netto 100 mln verhoging budget WBSO (fiscaal)

³ plus 450 mln verdere vergroening belastingen (fiscaal); dit wordt teruggesluisd

⁴ overschrijdingen in de zorg;

⁵ reële volumegroei

3a. Ombuigingen

Ombuigingen (in miljarden euro 2002)	2004	2005	2006	2007
a Verantwoorde arbeidsvoorwaardenruimte				
1 Loonontwikkeling collectieve sector	0,55	1,10	1,65	2,20
2 Incidentele loonontwikkeling collectieve sector 2004-2007	0,13	0,25	0,38	0,51
b Bevorderen arbeidsparticipatie				
1 WW-maatregelen (netto)		0,13	0,24	0,39
2 Doorwerking WW-maatregelen naar collectieve sector (netto)	0,01	0,02	0,04	0,05
3 Herkeuren WAO'ers (herprioritering keuringssystematiek)		0,08	0,14	0,14
4 Afbouw REA mede i.r.t. nieuwe WAO		0,13	0,25	0,25
5 Afschaffen WAZ		0,05	0,07	0,13
6 Ontwikkeling uitkeringen	0,63	1,43	2,18	2,91
7 Beperken gemeentelijk minimabeleid	0,15	0,15	0,15	0,15
8 RWI adviestaken naar SER, RWI subsidies afschaffen	0,04	0,07	0,07	0,070
9 Aanpak illegaliteit	0,02	0,03	0,04	0,04
10 Versobering IHS gericht op kwaliteitskorting en scheefwonen	0,11	0,19	0,21	
11 Budget verlofknip (zie ook lastenmaatregelen)	0,10	0,20	0,20	0,20
c Buitenland, defensie en asiel				
1 Ramingbijstelling (schuldkwijtschelding)	0,30	0,30	0,30	0,30
2 Reëel constant houden non ODA, o.a. door CO ₂ -meevallers	0,04	0,08	0,11	0,15
3 Asiel/inburgering/immigratie	0,05	0,10	0,10	0,10
4 Beëindiging remigratieregeling	0,01	0,02	0,03	0,03
5 Financiële Perspectieven EU vanaf 2007				0,05

Ombuigingen (in miljarden euro 2002)		2004	2005	2006	2007
d	Beperken bureaucratie en regelgeving collectieve sector				
1	Inhuur externen	0,15	0,20	0,20	0,20
2	Efficiency door professionele inkoop en aanbesteding	0,02	0,03	0,05	0,05
3	Additionele efficiency 1% per jaar, Rijk	0,04	0,08	0,11	0,15
4	Idem tranche 2007 1% extra				0,04
5	Efficiency uitvoerende diensten Rijk 0,5% per jaar	0,01	0,02	0,03	0,04
6	Additionele efficiency ZBO's plus extra tranche 2007	0,01	0,01	0,01	
7	Efficiency publieke omroep	0,01	0,03	0,04	0,05
8	(Efficiency door aanpak) Ziekteverzuim zorg, onderwijs (excl. BVE, HO), politie, OV	0,04	0,07	0,11	0,14
9	Specifiek arbeidsmarkt- informatiebeleid VWS en Rijk	0,08	0,15	0,15	0,15
10	WOZ-taxaties			0,06	0,06
11	Efficiency inning waterheffingen		0,10	0,10	0,10
12	Afroken acces Zalmsnip	0,10	0,10	0,10	0,10
13	Differentiatie justitiële keten en gevangnissen	0,04	0,07	0,07	0,07
14	Efficiency politie	0,03	0,05	0,05	0,05
e	Beperken overheidssubsidies en vergroten profijtbeginnel				
1	Bundelingregelingen achterstandsbeleid, GOA en gewichten	0,05	0,10	0,10	0,10
2	Beperken subsidies EZ	0,08	0,15	0,15	0,17
3	Beperken subsidies VROM	0,08	0,15	0,15	0,15
4	Beperken diverse uitgaven V&W	0,05	0,10	0,10	0,10
5	Concessie/verbruiksvergoeding NS			0,03	0,06
6	Beperken diverse uitgaven LNV (excl EHS)	0,02	0,04	0,04	0,04
7	Subsidies BiZa, KR, OCW, Fin, Def, VWS (naar proportie)	0,08	0,16	0,16	0,19
8	Verkoop gronden, grondbeheer			0,05	0,10
9	Niet belastingontvangsten (naar proportie)	0,06	0,13	0,19	0,25
10	Doorwerking GF/PF	0,30	0,55	0,59	0,71
f	Beheerste ziektekosten				
1	Pakketverkleining	1,00	1,00	1,00	1,00
2	Eigen risico's		0,90	0,90	0,90
3	Volume effect pakketverkleining en eigen betalingen zorg	0,17	0,20	0,21	0,21
Totaal ombuigingen		4,44	8,64	10,89	13,07

a. Verantwoorde arbeidsvoorwaardenruimte

Zie hoofdtekst.

b. Bevorderen arbeidsparticipatie

De arbeidsparticipatie wordt bevorderd door:

1. in de WW de kortdurende uitkering af te schaffen, de vervoluitkering volledig af te schaffen en de wekeneis aan te scherpen (39 uit 52 weken, in plaats van 26 uit 39);
2. de doorwerking van dit WW-pakket naar de overheidssectoren (onderwijs, politie, defensie, rechterlijke macht en rijk) via een korting op de loonbudgetten te verwerken. De doorwerking van het ww pakket heeft dezelfde aanvang (2005) en oploop als in de markt.
3. de huidige WAO-gerechtigden jonger dan 45 jaar te herbeoordelen op basis van het nieuwe WAO-criterium;
4. de budgetten voor de REA met oog op de nieuwe WAO te verlagen;
5. de WAZ wordt af geschaft, rekeninghoudend met bestaande gevallen;
6. zie a1;
7. het verlagen van de uitgaven voor bijzondere bijstand, rekeninghoudend met het sterk gedaalde aantal Abw'ers en de gestegen uitgaven voor bijzondere bijstand, tot een niveau per Abw'er vergelijkbaar aan dat van midden jaren negentig;
8. het overhevelen van de adviestaken van de Raad voor Werk en Inkomen naar de SER en het afschaffen van RWI-subsidieregelingen;
9. maatregelen te nemen gericht op het tegen gaan illegale tewerkstelling (o.a. aanmelden van werknemers op eerste werkdag, boetes) en onderhuur aan illegalen (o.a. aanpak huisjesmelkers);
10. aangenomen is een versobering van de huursubsidie vanaf 1 juli 2005 versoberd; een preciezere invulling in relatie tot e3.

11. het budget voor de verlofknip aan de uitgavenkant laten vervallen en gelijktijdig aan de lastenkant een levensloop/spaarloonregeling vormen.

c. Buitenland, defensie en asiel

1. Naar verwachting worden meer schulden van ontwikkelingslanden kwijtgescholden dan tot nu toe geraamd. Volgens de bestaande toerekeningssystematiek en in overeenstemming met de internationale richtlijnen (OESO/DAC) leidt dit tot een budgettaire verlichting.
2. De non-ODA worden reëel constant gehouden, onder andere door verlaging van het budget voor CDM/JI (met name door prijsdaling aankoop CO₂-rechten).
3. De uitgaven aan asiel, inburgering en immigratie worden – met uitzondering van de kosten hoger beroep Raad van State – beperkt door versoering van het bestaande beleid en voorzieningen (w.o. verhoging leges en ramingbijstelling inburgering).
4. De remigratieregeling wordt afgeschaft.
5. De Nederlandse afdrachten aan de EU worden na 2006 reëel constant gehouden, behoudens de GLB-uitgaven, waarvoor een inflatiecorrectie van maximaal 1% is afgesproken is. Daarnaast wordt de afdrachtenraming licht bijgesteld.

d. Beperken bureaucratie en regelgeving collectieve sector

1. Opgenomen is een taakstellende vermindering van de kosten van inhuur van externen door ministeries¹, ieder ministerie zal een gelijk percentage inleveren van de in het verleden gedane uitgaven aan inhuur externen. Deze taakstelling is vooral te realiseren door fors lagere tarieven en deels door meer coördinatie van algemeen regeeringsbeleid².
2. Door professionele inkoop en aanbesteding (middels PIA) kan een efficiencyvoordeel worden gerealiseerd³.
3. Zie 4.
4. Voor de sector Rijk, uitgezonderd douane, FIOD, AIVD, OM, ZM, DJI) de hoofdstukken I en II geldt een (additionele) efficiencykorting van jaarlijks 1% in 2004–2006 en 2% in 2007.
5. De – in het SA uitgezonderde – uitvoerende diensten krijgen een volumetaakstelling van jaarlijks 0,5%, het gaat hierbij om de Belastingdienst, WRR, Rijkswaterstaat, NMa, CPB, SCP, RVV, VWA, IGZ.
6. In navolging van de efficiencymaatregelen bij het Rijk krijgen de ZBO's (excl. politie) een vergelijkbare taakstelling.
7. Vanaf 2004 wordt aan de publieke omroep een efficiencytaakstelling opgelegd.
8. Het ziekteverzuim in de sectoren Zorg, Onderwijs (excl. BVE, HO), Openbaar Vervoer en Politie is de laatste jaren flink gestegen. In de drie sectoren is al afgesproken het ziekteverzuim terug te dringen tot ongeveer het eigen niveau in 1997. Daar boven op zal nog eens 50% van het resterende verschil ten opzichte van het niveau 2001 in de marktsector moeten worden ingehaald. Hiertoe wordt een aantal concrete voorstellen uitgewerkt door de Ministeries van VWS, OCW, BZK, VenW en Financiën.
9. Mede gezien de veranderde economische situatie wordt de intensiteit van maatregelen op het terrein van specifiek arbeidsmarkt- en informatiebeleid VWS en Rijk beperkt⁴.
10. De bijdrage GF/PF wordt in aanvulling op de normeringssystematiek verlaagd door het afkomen van het accres voor de afschaffing van de Zalmsnip en een vereenvoudiging van de WOZ-taxatie.
11. De efficiency van de inning van waterheffingen wordt verbeterd.
12. Zie 10.
13. In de justitiële inrichtingen en reclassering zullen programma's gediffe-

¹ Deze ombuiging is in overeenstemming met de berekening uit het SA op basis van een 4 jaars gemiddelde verdeeld naar de ministeries. BZK zal toezien.

² De totale taakstelling is 205 mln; 5 mln wordt t.b.v. coördinatie regeeringsbeleid (voorlichting, strategie, normen en waarden) aan hoofdstuk III toegevoegd.

³ De minister van EZ draagt zorg voor de verdeling; deze ombuiging wordt vooralsnog geboekt op de begroting van EZ.

⁴ VWS 33 mln in 2004 en vanaf 2005 structureel 105 mln; BZK 37 mln in 2004 en vanaf 2005 structureel 45 mln. De ABD-pool is hiervan uitgezonderd.

rentieerd worden en zal de reclassering zich vooral richten op de kansrijke groepen.

14. Binnen het politieapparaat zal de efficiency verhoogd worden, o.a. bij opleidingen, door onder meer centrale regievoering bij het arbeidsvoorwaardenbeleid en door doorberekening van politiekosten.

e. Beperken overheidssubsidies en overig

1. Het onderwijsachterstandenbeleid wordt minder versnipperd door het aanpassen van de gewichtenregeling/Cumi-regeling en het bundelen van de regelingen en budgetten.
2. De subsidies op het terrein van het ministerie van EZ worden beperkt.
3. De subsidies op het terrein van het ministerie van VROM worden beperkt; het kan betreffen ruimtelijk beleid, en subsidies in relatie tot woningcorporaties en IHS (zie b10; zie hoofdtekst).
4. De uitgaven op het terrein van Verkeer en Waterstaat (niet zijnde infrastructuur en openbaar vervoer) worden beperkt.
5. Voor het exclusieve exploitatierecht op het hoofdrailnet zal een vergoeding worden gevraagd. Daarnaast zal de komende jaren een (hogere) gebruiksvergoeding worden gevraagd.
6. De uitgaven op het terrein van landbouw, natuur en visserij (niet zijnde EHS) worden beperkt.
7. De subsidies op het terrein van de ministeries van BZK (hoofdstukken IV en VII), OCW (inclusief 5% cultuur), Financiën, Defensie en VWS worden naar proportie beperkt.
8. Er wordt rekening gehouden met een incidenteel verhoogde opbrengst uit hoofde van verkoop van landbouwgronden.
9. De niet-belastingontvangsten worden taakstellend verhoogd, waarbij ministeries bijdragen naar rato van hun aandeel in de niet-belastingontvangsten relevant voor uitgavenkaders (geschoond voor posten zoals aardgasbaten).
10. De doorwerking van ombuigingen resulteert op basis van de normeringssystematiek in een verlaging van het Gemeente- en Provinciefonds.

f. Beheerste ziektekosten

Zie de hoofdtekst. Het verschil tussen f1 t/m f3 en regel 7 van tabel 3b wordt niet in het BZK verwerkt.

3b. Uitgavenintensiveringen

	Intensiveringen	2004	2005	2006	2007
1	Kennis: onderwijs en onderzoek (*)	0,20	0,30	0,40	0,70
2	Veiligheid: justitiële keten, politie	0,15	0,25	0,30	0,35
3	Veiligheid: defensie	0,03	0,05	0,08	0,10
4	Veiligheid: preventie/jeugdzorg	0,03	0,05	0,08	0,10
5	EHS (incl particulier en agrarisch natuur-beheer) en reconstructie	0,10	0,15	0,20	0,25
6	Mobiliteit en bereikbaarheid	0,53	0,53	0,53	0,53
7	Intensivering zorg ¹	0,25	0,50	0,75	1,00
8	Kinderopvang (WBK)	0,10	0,10	0,10	0,10
9	Doorwerking naar GF/PF + overig technisch	0,16	0,15	0,21	0,29
	Totaal	1,55	2,08	2,65	3,42

¹ Deze verhoging zal worden verdisconteerd in de premies en niet ten laste van het EMU-saldo komen.

Bovengenoemde «enveloppen» aan intensiveringen worden bij de Miljoenennota 2004 aan de desbetreffende begrotingen toegevoegd nadat de het kabinet heeft ingestemd met de door de desbetreffende minister(s) voorgestelde besteding.

1. Zie hoofdtekst.
2. De extra middelen voor veiligheid worden gericht ingezet voor het oplossen van knelpunten in de justitiële keten (begroting Justitie) en voor de uitvoering van de aanbevelingen van de commissie Van de Haak, en voor 15% van deze middelen voor enkele knelpunten bij de politie (begroting BZK).
3. Vooral om de inzetbaarheid van de krijgsmacht voor de uitvoering van vredesoperaties te vergroten.
4. De preventie/jeugdzorg zal worden versterkt (nader te verdelen over de begrotingen van Justitie en van VWS).
5. Dit is bestemd voor knelpunten reconstructie en voor realisatie EHS (incl. particulier en agrarisch natuurbeheer)
6. Deze gelden worden herkenbaar toegevoegd aan het infrastructuurfonds; zie ook hoofdtekst.
7. Zie de hoofdtekst.
8. De minister van SZW dient een sluitend voorstel te doen voor de problematiek van de SBK, waarbij de overheidsbijdrage maximaal is begrensd door het reeds beschikbare budget plus deze intensivering.
9. Gebruikelijke koppelingsregel.

3c. Lasten

Lasten (in miljarden euro)	2004	2005	2006	2007
Grondslagverbreding				
1 Afschaffen fiscale facilitatie prepensioen		0,18	0,26	0,35
2 Afschaffen fiscale facilitatie VUT		0,05	0,10	0,15
3 Afdrachtvermindering scholing non profit	0,08	0,08	0,08	0,08
4 Afschaffen scholingsaftrek	0,21	0,22	0,23	0,23
5 Handhaven Kwartje van Kok	0,53	0,53	0,53	0,53
6 Gerealiseerde overwaarde betrekken bij financiering nieuw huis	0,10	0,20	0,30	0,40
7 Vergroening: verhoging REB met 10%		0,45	0,45	0,45
Beleidsintensiveringen				
8 Kenniseconomie: (aangepaste) WBSO	- 0,10	- 0,10	- 0,10	- 0,10
9 levensloop/Spaarloon-Regeling	- 0,10	- 0,20	- 0,20	- 0,20
10 Vergroening: terugsluis		- 0,44	- 0,46	- 0,47
Flankerend inkomensbeleid 2004/2005				
11 Ouderenkorting	- 0,10	- 0,15	- 0,15	- 0,15
12 Inkomensafhankelijke kinderkorting	- 0,20	- 0,30	- 0,30	- 0,30
Bevordering arbeidsmarktdynamiek				
13 Verhoging Aangescherpte combikorting en verhoging arbeidskorting	- 0,40	- 0,53	- 0,63	- 0,75
Zorg				
14 Reservering koopkrachtreparatie/ inkomensbeleid (zorgtoeslag ¹ en overige instrumenten)			- 0,90	- 1,10
15 Uitstel zorgstelsel naar 2006, gewijzigde compensatie		1,80	1,80	1,80
16 Premies in verband met intensivering zorg	0,25	0,50	0,75	1,00
17 Premieverhoging AWBZ per 1/7/03, ter dekking overschrijdingen 2003: overloop	0,51	0,53	0,55	0,56
18 Premieverhoging AWBZ per 1/1/04 t.b.v. lastendeckende premies	1,03	1,07	1,10	1,12
19 Verlaging tarief eerste en tweede schijf	- 1,02	- 1,02	- 1,02	- 1,02
20 Vaste aftrek buitengewone lasten chronisch zieken + gehandicapten	(0,08)	(- 0,10)	(0,11)	(0,13)
21 Premiedaling a.g.v. pakketverkleining en eigen risico	- 1,1	- 2,3	- 2,3	- 2,3
22 Lastenruimte ten opzichte van 2003 (basisbeeld; Financiën definitie)	- 0,5	- 3,2	- 2,3	- 1,6
Lastensaldo	- 0,6	- 2,6	- 2,2	- 1,4

¹ De zorgtoeslag is onderdeel van het fiscale kader.

1. De fiscale facilitatie van VUT- en prepensioenregelingen zal worden afgeschaft (met in achtname van overgangsrecht).

2. Zie 1.
3. De scholingsaftrek en de afdrachtvermindering scholing wordt afgeschafte vanwege gebrek aan effectiviteit.
4. Zie 3.
5. Zie hoofdtekst.
6. Bij verhuizing naar een andere eigen woning geldt voortaan dat de hypotheekrente aftrekbaar is voorzover de hypotheek nodig is bovenop de gerealiseerde overwaarde van het verkochte huis.
7. Met ingang van 2005 zal in een verdere vergroening van het belastingstelsel plaatsvinden via verhoging van de Regulerende Energiebelasting (REB). De opbrengst wordt geheel teruggesluisd.
8. Extra geld wordt vrijgemaakt voor de afdrachtvermindering in de loonbelasting gericht op werkgevers met werknemers die zich bezig houden met speur- en ontwikkelingswerk (WBSO).
9. Zie hoofdtekst.
10. Zie 7.
11. Dit zijn tegemoetkomingen voor deze groepen in 2004 en 2005 in relatie tot de (gevolgen van de) algehele loonmatiging.
12. Zie 11.
13. Het maximum van de arbeidskorting wordt verder verhoogd, waarbij tevens het inkomenstraject waarover de arbeidskorting wordt opgebouwd wordt verlengd. Tevens wordt de combinatiekorting, een fiscale tegemoetkoming voor werkenden met kinderen, verhoogd. Deze intensivering zal op een meer gerichte manier worden ingezet, namelijk door de minstverdienende werkende partner een hogere korting te geven.
14. Tot en met 21: Dit is het gevolg van enerzijds de uitstel van de invoering van het zorgstelsel naar 2006 en anderzijds de wijze van compensatie daarvoor. Tevens wordt de AWBZ premie meer lastendekkend gemaakt (en teruggesluisd in de eerste en tweede schijf), en wordt de intensivering premiegefinancierd. De andere wijze van boeking van financieringsverschuivingen (21) vormen de aansluiting met CPB 2003/49, bijlage D. Binnen de belastingraming ontstaat meer ruimte voor de vaste aftrek buitengewone lasten chronisch zieken en gehandicapten.

Nummer : 2003/49
Datum : 16 mei 2003
Aan : De informateurs

Budgettaire en economische effecten van het Hoofdlijnenakkoord 2004-2007

Deze notitie bevat een analyse van de budgettaire en economische effecten van het financieel kader van het Hoofdlijnenakkoord (HA). De budgettaire overzichten zijn als bijlage A bij deze notitie opgenomen; de maatregelen inclusief het ex-ante budgettaire beslag staan in bijlage B.

In paragraaf 1 wordt nadere toelichting gegeven op de maatregelen. In paragraaf 2 wordt ingegaan op de macro-economische effecten. Paragraaf 3 becijfert de koopkrachtontwikkeling. In bijlage C worden de budgettaire en koopkrachteffecten van de invoering van een nieuw zorgstelsel apart belicht. Bijlage D tenslotte gaat in op de lastenontwikkeling.

Het voorzichtigte scenario uit de Economische Verkenning 2004-2007 (EV)¹ is het uitgangspunt voor de doorrekening van het beleidspakket. Ten behoeve van de formatie heeft het CPB eind januari een actuele opstelling gemaakt van de budgettaire cijfers tot en met 2007². Na publicatie van de EV waren realisatiecijfers beschikbaar gekomen over de begrotingsuitvoering 2002, de belastingontvangsten in december en de ABP-premieontwikkeling volgens een nieuw herstelplan. Hierdoor verslechterde het EMU-saldo tot -1,8% BBP in 2007. In het CEP 2003 is aangegeven dat de daarin gerapporteerde inzichten voor de korte termijn niet nopen tot een herziening van dit cijfer. Volgens de rekenmethode van de Europese Commissie (EC) hoort bij deze stand een structureel tekort van eveneens 1,8% BBP. Volgens de rekenmethode van het CPB³ bevat het EMU-tekort in 2007 een conjuncturele component van 0,6% BBP als gevolg van beleidsimpulsen (uit het Strategisch Akkoord van het nu demissionaire kabinet), met name op het arbeidsaanbod en de evenwichtswerkloosheid die in dat jaar nog niet zijn uitgewerkt⁴.

¹ CPB Document 26, december 2002. Dit scenario sluit voor de jaren 2002 en 2003 aan bij CPB Report 2002/4

² CPB, Aangepaste stand budgettaire cijfers 2002-2007, CPB Notitie, januari 2003 (beschikbaar via www.cpb.nl).

³ De methoden van de EC en het CPB om de conjuncturele invloed op het EMU-saldo te schatten worden uitgebreid toegelicht in het CEP 2003 (blz. 33). Daaruit komt naar voren dat de CPB-methode als voordeel heeft dat beleidsmaatregelen die van invloed zijn op de evenwichtswerkloosheid ook expliciet in de analyse worden betrokken en dat de fasering van de conjuncturele effecten aansluit bij de Nederlandse praktijk. De EC geeft echter de voorkeur aan een methode die uniform op alle landen kan worden toegepast.

⁴ In CPB Document 26 (tabel 4.2) is het voor conjunctuur geschoonde EMU-saldo berekend met de CPB-methode.

De kwantitatieve analyse van de economische effecten kent de nodige onzekerheden. De gedragsreacties van bedrijven en gezinnen laten zich niet nauwkeurig voorspellen. Wel zijn de geschatte effecten van beleidsvoorstellen waarschijnlijk betrouwbaarder dan de reguliere economische prognoses. De grote onzekerheidsmarges rond de prognoses worden namelijk in hoge mate bepaald door onzekerheid over de internationale ontwikkeling. De beleidseffecten zijn echter niet of nauwelijks afhankelijk van de internationale economische situatie. Toch moeten de uitkomsten van de effectanalyse vooral op hoofdlijnen worden beoordeeld.

1 Toelichting bij de maatregelen

In deze paragraaf worden de maatregelen nader beschreven. Deze komen bovenop de maatregelen uit het Strategisch Akkoord, zoals die in het voorzichtige scenario van de Economische Verkenning 2004-2007 (EV) zijn opgenomen. Het nummer (RAxx) verwijst naar de corresponderende regel in bijlage B. In bijlage B wordt ook duidelijk hoe per maatregel de fasering voorlopig is ingezet. Alle genoemde bedragen hebben betrekking op 2007, en luiden in prijzen van 2003.

Door de onderhandelende partijen is ook de opstelling van de Voorjaarsnota (begrotingsuitvoering) 2003 meegenomen. De departementen hebben in overleg met het ministerie van Financiën een inventarisatie gemaakt van onvermijdelijke tegenvallers en ramingsbijstellingen. Op verzoek van de informateurs zijn deze problematiek alsmede de voorgenomen dekking door het CPB niet verwerkt, behoudens de korting van 0,35 mld euro op de prijsbijstelling 2003 en 0,5 mld euro verhoging AWBZ-premie per 1 juli 2003, die beschouwd worden als onderdeel van het voorliggende beleidspakket. Verwerking van de volledige Voorjaarsnota leidt niet tot een bijstelling van het EMU-saldo in 2007.

1.1 Ombuigingen exclusief gemeenten en provincies

- RA1a:

In de periode 2004-2007 wordt de loonontwikkeling bij de overheid ieder jaar 1% lager gesteld dan uit de normale koppeling (via het referentiemodel) zou volgen. Voor zover de contractloonstijging in de marktsector lager uitkomt als gevolg van het totale pakket maatregelen worden de lonen bij de overheid niet verder verlaagd.

De ex-ante opbrengst van de lagere loonstijging van ambtenaren bedraagt 1,2 mld euro. Bij deze maatregel moet worden bedacht dat de contractlonen van ambtenaren in het basispad al ¾% per jaar achterblijven bij de lonen in de marktsector. Dat komt doordat de loonruimte wordt beperkt door de sterke stijging van de werkgeverspremie voor het ABP. De koopkracht van ambtenaren ontwikkelt zich verder door de stijging van de werknemerspremie voor het ABP al relatief ongunstig.

Voor werknemers in de zorgsector wordt eenzelfde maatregel voorgesteld, via een verlaging van de OVA (overheidsbijdrage in de arbeidskostenontwikkeling; opbrengst 1 mld euro). Dit vergt aanpassing van het convenant tussen overheid en werkgevers in de zorgsector dan wel eenzijdige opzegging hiervan.

- RA1b:

Het bruto minimumloon wordt niet langer conform de WKA gekoppeld aan de gemiddelde contractloonstijging van de marktsector en de collectieve sector. In plaats daarvan wordt de stijging van het minimumloon, en de daaraan gekoppelde uitkeringen, voor de jaren 2004-2007 gelijkgesteld aan de contractloonstijging van ambtenaren. Ten opzichte van de EV betekent dit een ruim 1½% per jaar lagere stijging van minimumloon en uitkeringen. Hierdoor komen de uitkeringslasten in 2007 2,9 mld euro lager uit.

- RA2:

De vergoeding voor de incidentele loonstijging in de collectieve sector wordt vanaf 2004 met 0,2%-punt per jaar gekort. Inclusief de efficiëncymaatregelen uit het SA is het bestaande budget voor incidentele loonstijging naar verwachting maar net genoeg om de stijging van het gemiddelde loon door vergrijzing en stijging van het opleidingsniveau op te vangen. Onder de veronderstelling dat de maatregel niet ten koste van het volume mag gaan, betekent dit een verdere verslechtering van de arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector.

- RA3:

De in het SA uitgezonderde uitvoerende diensten, de ZBO's en de Publieke Omroep krijgen een efficiëncytaakstelling van in totaal 0,1 mld euro opgelegd. Er wordt een additionele efficiëncy-taakstelling aan de rijksdiensten opgelegd met een opbrengst van 0,19 mld euro. De ombuiging van 0,2 mld euro op de inhuur van externe adviseurs is taakstellend meegenomen. Bij Justitie en BZK wordt 0,12 mld euro taakstellend omgebogen door het vergroten van de efficiency bij de politie en versobering bij de reclassering en het gevangeniswezen. Door professioneel inkopen en aanbesteden (via EZ) wordt 0,05 mld euro omgebogen. Tenslotte wordt op de prijsbijstelling voor rijksuitgaven over 2003 0,35 mld (structureel) ingehouden. Dit gaat ten koste van het volume.

- RA4:

De subsidies worden verlaagd met in totaal 0,88 mld euro. Dit betreft voor 0,17 mld euro subsidies van EZ, 0,15 mld euro subsidies van VROM, 0,10 mld euro subsidies van V&W en 0,04 mld euro LNV-subsidies, welke nog niet zijn vertaald naar concrete regelingen. De subsidies op het terrein van BZK (hoofdstukken IV en VII), OCW, Financiën, Defensie en VWS worden naar proportie beperkt met 0,19 mld euro. Op het budget voor achterstandsleerlingen wordt 0,10 mld euro bezuinigd door bundeling van budgetten en vermindering van regelgeving. De Raad voor Werk en Inkomen (RWI) wordt opgeheven. De adviestaken gaan naar de SER en de RWI-subsidies worden afgeschaft (0,07 mld euro). Het rijk vraagt aan de NS voor het exclusieve exploitatierecht op het hoofdrailnet een vergoeding en

verhoogt de gebruiksvergoeding voor de kosten (onderhoud, milieukosten) van het gebruik van het hoofd railnet (0,06 mld euro). Dit leidt tot een stijging van de tarieven.

- RA5:
Een besparing op ziekteverzuim vereist concrete maatregelen, zoals de opzet van een goed registratiesysteem en verzuimprotocol, tijdige inzet van Arbo-diensten, verplichting tot Arbo-contracten, prestatiecontracten en/of financiële prikkels. Aan de implementatie van dergelijke maatregelen zijn ook kosten verbonden. Vooralsnog is taakstellend 0,1 mld euro ingeboekt voor een besparing als gevolg van aanpak ziekteverzuim.
De subsidies aan het OV (stad- en streekvervoer) worden gekort met 0,04 mld euro op basis van een normering van de vergoeding voor het ziekteverzuim.
- RA12:
De huidige decentrale waterheffingen worden vervangen door een landelijk systeem van waterheffing. Dit bespaart naar verwachting 0,1 mld euro.
- RA14:
De huursubsidie wordt vanaf 1 juli 2005 zodanig versoerd dat de armoedeval wordt beperkt. Door het CPB is verondersteld dat dit wordt ingevuld door het niet langer voor 100%, maar voor 84% subsidiëren van de huur tussen de 170 euro en 300 euro per maand.
- RA16:
Door hogere boetes aan werkgevers voor illegale tewerkstelling en de aanpak van huisjesmelkers die onderdak bieden aan illegalen worden netto 0,04 mld euro extra boetes ontvangen.
- RA17:
Op het terrein van asiel/inburgering/immigratie wordt 0,14 mld euro omgebogen. Daarbij worden onder meer de opvang van asielzoekers (inclusief AMA's) versoerd, de leges van de IND verhoogd en de remigratieregeling afgeschaft.
- RA22:
De verkoop van agrarische domeinen wordt versneld (0,10 mld euro).
- RA 23:
Kwijtschelding van commerciële schulden van ontwikkelingslanden maakt deel uit van het budget voor ontwikkelingssamenwerking (ODA). De toerekening voor deze kwijtschelding wordt op diverse manieren verhoogd met 0,3 mld euro. Gegeven het vaste totaal budget voor ontwikkelingssamenwerking betekent dit een besparing van 0,3 mld euro. Daarnaast wordt het budget voor non-ODA met 0,15 mld gekort. Bezuinigd wordt onder meer op de uitgaven voor Clean Development Mechanism/Joint Implementation. De EU-afdrachten worden met 0,05 mld euro naar beneden bijgesteld. De Nederlandse regering zal er bij het vaststellen van de nieuwe financiële perspectieven, waarvoor unanimititeit vereist is, op toezien dat deze maximaal toenemen met de inflatie.

- RA24a:

De kortdurende WW en de vervolguitering WW worden afgeschaft en de referentie-eis voor de WW wordt aangescherpt van 26 uit 39 weken naar 39 uit 52 weken. Bij al deze drie maatregelen bestaat een groot weglek-effect naar de bijstand (FWI): het is immers niet te verwachten dat al deze werknemers op korte termijn alsnog een baan vinden. De cijfers omtrent de omvang van het weglek-effect houden rekening met het effect van vermogens- en partnertoetsen en het ontbreken van een inkomensprikkel voor een grote groep. De kortdurende WW- of vervolguitering was immers al een minimumuitkering en het inkomen verandert niet voor betrokkenen door de overgang naar de bijstand. In totaal levert dit WW-pakket een netto ombuiging op van bijna 0,3 mld euro in 2007, rekening houdend met samenloop tussen de aanscherping van de referentie-eis en de afschaffing van de kortdurende WW. In 2004 is er nog geen effect te verwachten, aangezien de maatregelen op zijn vroegst pas per 1 januari 2005 kunnen ingaan. De besparing zal langzaam oplopen omdat de maatregelen alleen voor nieuwe gevallen kunnen gelden. Daarnaast leidt de maatregel tot een daling van de replacement-rate en een stijging van het arbeidsaanbod met circa 15 000 arbeidsjaren.

Tabel 1.1   Budgettaire effecten WW-pakket

	2004	2005	2006	2007
	mln euro			
Besparing op WW	0	- 260	- 470	- 550
Weglek naar FWI	0	130	230	260
Netto-effect	0	- 130	- 250	- 290

- RA24b:

Rekening houdend met weglek-effecten naar FWI levert de doorwerking van het WW-pakket naar de collectieve sector in 2007 een besparing op van 0,05 mld euro.

- RA25a:

Bij afschaffing van de WAZ wordt ervan uitgegaan dat bestaande gevallen hun rechten behouden zodat de uitkeringslasten teruglopen gedurende de komende decennia. Besparingen treden pas in 2005 op omdat verondersteld wordt dat mensen die bij de invoering van de wet in 2004 in de wachttijd zitten, hun recht behouden. Er zijn weglek-effecten naar de IOAZ/ABW, omdat een deel van de instroom die voorheen in de WAZ zou zijn terechtgekomen nu in de ABW/IOAZ stroomt. Per saldo treedt er in 2007 een besparing op van ruim 0,1 mld euro op de uitgaven.

- RA26:

Taakstellend kan op REA omgebogen worden (opbrengst 0,25 mld euro). Verondersteld wordt dat de verlaging van de REA-budgetten niet leidt tot een vermindering van de WW- en AOF-premies.

- RA27:
Op de bijzondere bijstand wordt vanaf 2004 taakstellend 0,15 mld euro bezuinigd.
- RA32:
Bij de verlenging van de loondoorbetaling bij ziekte naar 2 jaar zullen er gedurende 1 jaar geen einde-wachttijdkeuringen plaatsvinden. De vrijgekomen capaciteit kan gebruikt worden om de herbeoordelingen te intensiveren, onder andere door het aantal professionele herbeoordelingen op te voeren. Gemiddeld leidt herbeoordeling in 10% van de gevallen tot beëindiging van de uitkering. In 2007 zou dit kunnen leiden tot een netto besparing van 0,14 mld euro onder de veronderstelling dat grootschalige herbeoordeling dezelfde resultaten gaat opleveren als de huidige herbeoordelingen. De eerste effecten mogen eind 2004 verwacht worden daar dan keuringscapaciteit vrijvalt vanwege invoering regelgeving omtrent het tweede WULBZ-jaar per 1 januari 2004. De maatregel kan het arbeidsaanbod met circa 5 000 arbeidsjaren vergroten.
- RA37a:
Het budget voor de huidige levensloopfaciliteit (verlofknip) wordt ingezet voor een levensloopregeling die geboekt wordt aan de lastenkant (zie RA37b bij de lasten).
- RA39:
Op het arbeidsmarkt- en informatiebeleid van het rijk wordt 0,04 mld euro omgebogen. De ABD-budgetten zijn van deze maatregel uitgezonderd. Ook op het arbeidsmarktbeleid van de zorgsector wordt 0,11 mld euro omgebogen (terugdraaien van Van Rijn gelden).
- RA40:
De niet-belastingontvangsten van departementen worden taakstellend met 0,25 mld euro verhoogd.
- RA94a:
Door pakketverkleining in de AWBZ (0,1 mld euro) en de nieuwe zorgverzekering (1,2 mld euro) moeten huishoudens een deel van de zorgconsumptie zelf gaan betalen. Als gevolg hiervan is per saldo een beperking van het zorgvolume met 0,16 mld euro (niet EMU-relevant) te verwachten, met name geconcentreerd bij niet-chronische fysiotherapie, tandheelkundige zorg voor volwassenen, geneesmiddelen en zittend ziekenvervoer. Bij fysiotherapie is rekening gehouden met een prijsstijging door vrijlating van de tarieven.
- RA94b:
Het verplicht eigen risico in de nieuwe zorgverzekering wordt verhoogd van 100 euro per volwassene (SA) naar 200 euro per volwassene. Bovendien wordt de mogelijkheid geboden om voor een hoger eigen risico te kiezen. Deze maatregel wordt al vanaf 2004 in de ZFW doorgevoerd. Het zorgvolume komt als gevolg van het hogere eigen risico circa 0,2 mld lager uit dan in het SA. Bij de bepaling van dit effect is rekening gehouden met overlap met de pakketverkleining (zie RA94a).

- RA94c:
In de AWBZ zijn extra eigen betalingen van 0,1 mld euro voorzien. Op grond hiervan wordt een gedragseffect verwacht, namelijk verlaging van de totale vraag naar zorg, van 15 mln euro.
- RA114:
De administratieve lasten voor het bedrijfsleven moeten met 2 mld euro, oftewel circa 20% van de huidige administratieve lasten, worden verminderd. Het reduceren van deze kosten kan op verschillende manieren worden gerealiseerd. Ten eerste kan het beleid worden gehandhaafd, maar kunnen daaraan minder informatieverplichtingen worden gekoppeld. Ook kan worden bezien hoe gemakkelijker kan worden voldaan aan informatieverplichting (ICT). Tenslotte kan de overheidsbemoeienis op het betreffende terrein worden geschrapt. Besparingen op dit terrein worden pas op termijn gerealiseerd. Zo is er tijd nodig om aanpassingen door te voeren in bestaande wetten en regelgeving. Ook kunnen er aanpassingskosten optreden: om nieuwe wetgeving en procedures door te voeren moet eerst een additionele inspanning worden geleverd, waardoor de besparing initieel lager is. Een kwantitatieve inschatting van de economische effecten (inclusief de gevolgen voor de rijksbegroting) is niet goed mogelijk indien niet wordt aangegeven welke concrete maatregelen worden doorgevoerd. Om deze redenen is door het CPB de administratieve lastenverlichting niet in de budgettaire en economische berekeningen meegenomen.

1.2 Ombuigingen bij gemeenten en provincies

In het pakket is per saldo voor een bedrag van 0,6 mld euro aan ombuigingen bij provincies en gemeentes opgenomen:

- RA7:
In 1998 is voor de Zalmsnip geld toegevoegd aan het Gemeentefonds. De accessen die gemeenten de afgelopen jaren hebben ontvangen over de middelen die in 1998 zijn toegevoegd, zijn echter hoger dan de toename van het aantal huishoudens. Dit wordt afgeroomd en in mindering gebracht op het Gemeentefonds (0,1 mld euro).
- RA11:
De WOZ-taxatie wordt vervangen door een systeem van ‘verkoopwaarden met indexatie’. Dit levert een besparing bij het Gemeentefonds op van 0,06 mld euro.
- RA98:
De bijdrage aan het Gemeente- en provinciefonds (GF/PF) wordt conform de huidige systematiek door het CPB gekoppeld aan de ombuigingen op de netto gecorrigeerde rijksuitgaven. Dit betekent dat circa 17% van de netto-ombuigingen op de rijksbegroting in enge zin (exclusief EU-afrachten, HGIS, en de uitkering aan GF/PF, maar inclusief de begrotingsgefinancierde sociale zekerheidsuitgaven) doorwerken naar het GF/PF. Bij de

maatregelen uit het Hoofdlijnenakkoord betekent dit een korting van 0,7 mld euro, voor een deel door de doorwerking van de lagere contractloonstijging van rijksambtenaren.

- RA99:

Voor de intensiveringen bij de netto gecorrigeerde rijksuitgaven wordt de bijdrage aan het GF/PF met 0,25 mld euro verhoogd.

Deze ombuiging van per saldo 0,6 mld euro komt bovenop de korting in het Strategisch Akkoord van 0,9 mld euro. Gemeenten en provincies kunnen deze korting dekken door ombuigingen op de uitgaven, door verhoging van lokale lasten of door intering op het vermogen. Dat laatste komt overeen met een verslechtering van het EMU-saldo. Door het CPB wordt verondersteld dat deze additionele ombuiging geheel wordt opgevangen door het verminderen van de apparaatskosten.

Op basis van het vorige regeerakkoord kan een beperkte toename van het personeelsvolume van gemeenten en provincies worden verwacht (zie tabel 1.2). De voorgestelde ombuigingen leiden tot een vermindering van het personeelsvolume met 6 000 arbeidsplaatsen.

Tabel 1.2 Werkgelegenheidseffecten collectieve sector, 2004-2007 (in dzd arbeidsjaren)

	Voorzichtig scenario ^a	Voorzichtig scenario	Effect pakket	Voorzichtig scenario incl. pakket
	niveau 2003	mutaties		
Onderwijs	283	13	6	19
Politie en justitie (excl. asielbeleid)	81	6	4	10
ID/WIW/WSW	177	- 6	0	- 6
Gemeenten en provincies	188	3	- 6	- 3
Overig openbaar bestuur (incl. asielbeleid)	294	3	- 11	- 9
Totaal overheid	1022	20	- 7	12
Zorg	758	56	8	64
Totaal collectieve sector	1781	75	1	76

^a CPB Document 26 (Economische Verkenning 2004-2007) inclusief effecten voortvloeiend uit CPB notitie 2003/03 (Aangepaste stand budgettaire cijfers 2002-2007).

1.3 Intensiveringen

- RA41:

Op het gebied van de kenniseconomie wordt voor 0,7 mld euro geïntensiveerd.

- RA42:

Op het gebied van veiligheid wordt voor 0,55 mld euro geïntensiveerd. Hiervan gaat 0,1 mld euro naar Defensie, 0,1 mld euro naar preventie/jeugdzorg en 0,35 mld naar de justitiële keten.

8

- RA43:
Voor uitbreiding en verbetering van de infrastructuur (weg en openbaar vervoer) wordt 0,53 mld euro beschikbaar gesteld.
- RA44:
Op het gebied van milieu, de Ecologische Hoofdstructuur, reconstructie en particulier en agrarisch natuurbeheer wordt 0,25 mld euro geïntensiveerd.
- RA47:
Door het niet afschaffen van het eigenarendeel van de OZB zullen de huren iets harder stijgen en komt de daarmee samenhangende besparing op de huursubsidie te vervallen (0,03 mld euro).
- RA90:
Voor intensiveringen en/of het opvangen van overschrijdingen in de zorg vanaf 2004 is 1 mld euro ingeboekt.
- RA121:
Er wordt 0,1 mld beschikbaar gesteld vanaf 2004 als bijdrage voor de oplossing van de financiële problematiek omtrent de invoering van de Wet Basisvoorziening Kinderopvang.

1.4 Lastenmaatregelen

- RA25b:
De WAZ-uitkeringen bedragen naar raming 0,52 mld euro in 2003, de premie-inkomsten 0,72 mld euro. Het WAZ-fonds is een relatief jong fonds waar sprake is van vermogensopbouw. Het vermogen per ultimo 2003 wordt op circa 1 mld euro geschat.
In 2007 treedt een derving van premie-inkomsten op van bijna 0,8 mld euro, die gecompenseerd wordt door middel van een verhoging van de WAO-premie. Daarnaast boekt het CPB een MLO-relevante (maar niet EMU-relevante) lastenverzwaring van circa 0,3 mld euro omdat verondersteld wordt dat de helft van de zelfstandigen een particuliere arbeidsongeschiktheidsverzekering afsluit.
- RA37b:
De reservering voor de verlofknip van 0,2 mld euro uit het SA gaat op in een levensloopregeling die voor hetzelfde bedrag de lasten vermindert.
- RA50a:
Structureel levert afschaffing van de fiscale facilitatie van de VUT circa 0,4 mld euro op. Voor de bestaande regelingen moet echter een overgangsregeling worden getroffen, zodat een besparing van 0,15 mld euro in 2007 mogelijk is.
- RA50b:
Afschaffing fiscale facilitatie van prepensioenen betekent dat prepensioenpremies niet langer

afteikbaar zijn voor de loon- en inkomstenbelasting en dat prepensioenuitkeringen voortaan niet onderworpen zijn aan deze belasting. Ook hier moet een overgangsregeling worden getroffen. Hiermee rekening houdend zijn in 2007 0,35 mld euro extra belasting- en premie-inkomsten mogelijk. De maatregel heeft naar verwachting een positief effect op de arbeidsparticipatie van ouderen.

- RA54:

De teruggave van het "kwartje van Kok" via een verlaging van de benzine-accijns, die in het SA was voorzien, wordt geschrapt. Inclusief het BTW-effect daarvan, betekent dit ten opzichte van het SA een lastenverzwaring van 0,37 mld euro voor gezinnen en van 0,16 mld euro voor bedrijven.

- RA59:

In het SA wordt ter compensatie van de lastenverzwaring die voortvloeit uit het nieuwe zorgstelsel het eigenarendeel en het bewonersdeel van de onroerende-zaakbelasting op woningen per 2005 afgeschaft. Het niet door laten gaan van het eigenarendeel van deze lastenverlichting levert in 2007 1,25 mld euro op. Specifieke bij-effecten betreffen een hogere huurstijging in de sociale verhuur vanwege doorberekening van het eigenarendeel door woningbouwcorporaties en een drukkend effect op de woningprijsontwikkeling vanwege hogere lasten. Door de hogere huurstijging komt ook de huursubsidie hoger uit (zie RA47).

- RA61:

De regulerende energiebelasting (REB) wordt met ingang van 2005 verhoogd. Er is mee gerekend dat hierdoor de lasten voor gezinnen met 0,15 mld euro toenemen en voor bedrijven met 0,30 mld euro. De opbrengst wordt geheel teruggesluisd (zie RA87).

- RA77:

Afschaffen van de afdrachtvermindering scholing non-profitsector levert 0,08 mld euro op. Afschaffen van de scholingsaftrek levert daarnaast nog 0,23 mld euro op, zodat het budgettair belang tezamen 0,31 mld euro bedraagt.

- RA86a:

Niet invoeren van de inkomensafhankelijke kinderkorting uit het SA levert in 2007 0,55 mld euro op.

- RA86b1:

De invoering van een lastendeckende premie voor de verzekering curatieve zorg in 2006 leidt tot lastenverzwaring voor huishoudens. In de Economische Verkenning is, conform de afspraken in het Strategisch Akkoord, rekening gehouden met de kosten van maatregelen die de inkomenseffecten hiervan compenseren. Het beschikbare budget voor compensatie wordt verminderd door het afzien van de afschaffing van de OZB voor eigenaren en het niet invoeren van de inkomensafhankelijke kinderkorting uit het SA. Het beschikbare budget dat uiteindelijk resteert wordt vermeerderd met de reservering voor inkomensbeleid zorg (1,1 mld euro). Het

beschikbare budget is voldoende voor de compensatiemaatregelen. Zie ook paragraaf 1.5, alsmede bijlage C.

- RA87:

De lastenverzwaring uit hoofde van de REB (RA61) wordt teruggegeven aan bedrijven en gezinnen zodat per saldo een lastenneutraal beeld ontstaat. Daartoe wordt het VpB-tarief met 0,6%-punt verlaagd. Dit betekent een lastenverlichting voor bedrijven van 0,29 mld euro in 2005, oplopend tot 0,32 mld euro in 2007. Voor gezinnen is gerekend met een generieke verlaging van de IB met 0,15 mld euro. Deze compensatie is door het CPB vooralsnog ingevuld met een verlaging van het tarief in de eerste en tweede schijf.

- RA92:

Voor de hogere zorguitgaven (RA90) wordt de AWBZ-premie met circa 0,9 mld euro verhoogd en de premie voor curatieve zorg met circa 0,1 mld euro.

- RA103:

In de huidige regelingen kan bij aankoop van een woning de volledige aankoopwaarde fiscaal gefacilieerd worden verhypothekerd, inclusief de overwaarde op de achtergelaten woning. De maatregel (“overwaardevariant”) behelst dat bij verhuizing van de ene naar de andere koopwoning de opgebouwde overwaarde op de oude woning niet langer fiscaal gefacilieerd kan worden verhypothekerd. Met andere woorden, bij aanschaf van een nieuwe woning wordt de aftrek van de hypotheekrente in box I beperkt tot de rente op de resterende hypotheekschuld op de oude woning plus het verschil tussen de aanschafwaarde van de nieuwe woning (incl. overdrachtskosten) en de verkoopprijs van de oude woning.

De overwaardevariant wordt pas effectief bij verhuizing. De opbrengst van deze maatregel loopt hierdoor met circa 0,1 mld euro per jaar op. Bij invoering in 2004 bedraagt de budgettaire opbrengst in 2007 daarmee circa 0,4 mld euro. Na 2007 loopt de opbrengst verder op. Deze maatregel betekent dat de financieringskosten van woningen hoger worden, hetgeen een drukkend effect op de huizenprijzontwikkeling heeft.

- RA106:

De afdrachtvermindering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) wordt met circa een derde verruimd, hetgeen een lastenverlichting voor bedrijven van 0,1 mld euro betekent. De maatregel vermindert de loonkosten.

- RA107:

De pakketverkleining in de AWBZ en het 2e compartiment leidt tot lagere collectieve uitgaven, waardoor de collectieve zorgpremie met 1,3 mld euro kan dalen. Voor zover consumenten de zorg zelf gaan betalen wordt dit niet als lastenverlichting beschouwd. De daling van de zorgconsumptie (0,16 mld euro, zie RA94) wordt wel als lastenverlichting geboekt, maar is niet EMU-relevant.

- RA108:
Het verhogen van het eigen risico van 100 euro per volwassene naar 200 euro per volwassene levert per saldo 1,1 mld euro hogere eigen bijdragen op. Tevens nemen de eigen betalingen in de AWBZ met 0,1 mld euro toe. De zorgpremies kunnen dan met 1,2 mld euro dalen. Evenals bij RA107 wordt gecorrigeerd voor de financieringsverschuiving en wijzigen de lasten niet.
- RA109:
De AWBZ-premie wordt zowel per 1 juli 2003 als per 1 januari 2004 met 0,5%-punt verhoogd. Dit levert in 2007 in totaal 2,2 mld euro aan extra inkomsten op.
- RA110
Vanaf 2004 wordt de ouderenkorting verhoogd met uiteindelijk circa 80 euro in 2007. Hiermee worden de lasten voor gezinnen met 0,15 mld euro verlicht.
- RA111
In 2004 wordt een inkomensafhankelijke kinderkorting ingevoerd die uiteindelijk in 2007 circa 200 euro per huishouden bedraagt. Dit betekent een lastenverlichting van 0,3 mld euro voor gezinnen.
- RA112a
De arbeidskorting wordt verhoogd. Hiervoor is in 2004 een bedrag van 0,15 mld euro gereserveerd dat oploopt tot 0,3 mld euro in 2007. Dit betekent een verhoging van de arbeidskorting van circa 50 euro in 2007. Het inkomen waarbij de maximale arbeidskorting wordt bereikt neemt met ruim 400 euro toe.
- RA112b
In 2004 wordt een toeslag op de combinatiekorting ingevoerd. In tegenstelling tot de bestaande combinatiekorting kan bij tweeverdieners de toeslag slechts door één van de partners worden geclaimd. Bovendien hebben alleenverdieners geen recht op deze toeslag. Voor de toeslag is in 2004 een bedrag van 0,25 mld euro gereserveerd dat oploopt tot 0,45 mld euro in 2007. Hiermee bedraagt de toeslag op de combinatiekorting circa 325 euro in 2007.
- RA113
Het tarief eerste en tweede schijf wordt met 0,45%-punt verlaagd. De hiermee gepaard gaande budgettaire derving bedraagt 1 mld euro in 2007.

1.5 Effect nieuwe zorgverzekering en compensatie op lasten en EMU-saldo

In de Economische Verkenning 2004-2007 wordt, conform het SA, uitgegaan van invoering van een nieuwe verzekering voor de kosten van curatieve zorg in 2005.⁵ In het Hoofdlijnenakkoord

⁵ De effecten van de invoering van de nieuwe verzekering, ten opzichte van een situatie waarin het huidige stelsel blijft bestaan, zijn beschreven in M.H.C. Lever en R.M. van Opstal, "Financiering zorgverzekering volgens Strategisch Akkoord: effecten op overheidsfinanciën, loonkosten en koopkracht", CPB Memorandum 55, 28 januari 2003 (beschikbaar via www.cpb.nl).

wordt het zorgstelsel iets anders vormgegeven; bovendien wordt de invoering uitgesteld tot 2006.

De nieuwe vormgeving van het zorgstelsel kan worden afgezet zowel tegen de huidige situatie als tegen de plannen in het SA. De eerste invalshoek is relevant voor de lastenontwikkeling en de koopkrachteffecten die huishoudens in 2006 (en 2007) daadwerkelijk zullen ervaren. Voor de bepaling van de budgettaire en macro-economische effecten van het Hoofdpijnenakkoord is de tweede invalshoek relevant. Daartoe worden alle maatregelen afgezet tegen de Economische Verkenning 2004-2007 (EV).

In de EV (zie kolom 1) leidde de invoering van de nieuwe verzekering met een lastendekkende premie, ten opzichte van de situatie waarin het huidige stelsel blijft bestaan, tot een lastenverzwaring van 3,1 mld euro. De compensatie leidde tot een lastenverlichting van 4,3 mld euro, zodat per saldo een lastenverlichting van 1,2 mld euro resulteerde.

Tabel 1.3 Effect nieuwe zorgverzekering en compensatie op lasten en EMU-saldo, 2007

	Kolom 1 EV	Kolom 2 mutaties Hoofdpijnen- akkoord	Kolom 3 (1+2)	Kolom 4 invulling compensatie CPB
	mld euro, lopende prijzen			
Zorgpremie				
Gezinnen	3,5		3,5	3,5
Bedrijven en overheid	- 0,4		- 0,4	- 0,4
Totaal effect stelselwijziging (a)	3,1		3,1	3,1
Compensatie				
Zorgtoeslag	- 1,3		- 1,3	- 1,5
OZB gebruikers	- 1,1		- 1,1	- 1,1
OZB eigenaren	- 1,3	1,3	0,0	
Bruto AOW	- 0,5		- 0,5	- 0,1
Kinderkortingen	- 0,6	0,6	0,0	0,0
Fiscalisering AOW/ouderenkortingen	0,5		0,5	
Algemene heffingskorting	- 0,1		- 0,1	
Tarief 1 ^e en 2 ^e schijf				- 0,9
Ouderenkortingen				- 0,1
Reservering koopkrachtrepatrie		- 1,2	- 1,2	
Totaal effect compensatie (b)	- 4,3	0,6	- 3,6	- 3,6
Saldo (a) + (b)	- 1,2	0,6	- 0,6	- 0,6
Idem, effect op EMU-saldo	- 0,9	0,0	- 0,2	- 0,2

In het Hoofdlijnenakkoord worden de afschaffing van de OZB voor eigenaren en de invoering van de inkomensafhankelijke kinderkorting teruggedraaid; er wordt wel een reservering getroffen voor koopkrachtreparatie (zie kolom 2). Per saldo blijft in het Hoofdlijnenakkoord (zie kolom 3) het effect van de invoering van de nieuwe verzekering op de lasten ongewijzigd ten opzichte van de EV. De lastenverlichting is beperkt tot 3,6 mld euro, zodat een lastenverlichting van 0,6 mld euro resulteert. Op verzoek van de informateurs heeft het CPB een voorlopige invulling gegeven aan de getroffen reservering voor koopkrachtreparatie (zie kolom 4). Deze invulling is gebruikt bij de berekening van de koopkrachtontwikkeling in 2004-2007. De invoering van de nieuwe verzekering inclusief compensatie is bij deze vormgeving van de compensatie dus 0,6 mld euro goedkoper dan in de EV.

2 Macro-economische effecten

Als gevolg van de ingezette maatregelen neemt de economische groei (BBP-groei) met 0,2%-punt per jaar minder toe dan in het voorzichtige scenario van de Economische Verkenning 2004-2007. Deze daling van het groeitempo wordt vooral veroorzaakt door de ombuigingen. De structurele economische groei wordt ondanks het omvangrijke pakket aan maatregelen niet aangetast.

De groei van de contractlonen in de marktsector komt 0,6% per jaar lager uit. Hierbij spelen twee factoren een rol. Allereerst worden diverse uitkeringen gekort, zodat de replacement rate met ruim 3%-punt daalt. Verder vermindert de spanning op de arbeidsmarkt door een stijging van het aanbod van arbeid, veroorzaakt door de maatregelen in de sociale zekerheid. De verlaging van de loonkosten wordt maar voor een deel en vertraagd doorberekend in de prijzen, zodat de winstgevendheid in 2007 toeneemt.

De werkgelegenheid in de marktsector wordt geremd door de lagere productiegroei, maar wordt gestimuleerd door de lagere groei van de arbeidskosten. Per saldo komt in 2007 de werkgelegenheid in de marktsector 10 000 arbeidsjaren lager uit dan in de Economische Verkenning. In bijgaand kader is aangegeven dat, wanneer de marktsector de verlaging van de loonstijging met 1%-punt per jaar in de collectieve sector volgt, 30 000 extra banen in 2007 ontstaan.

Het arbeidsaanbod wordt beleidsmatig gestimuleerd door diverse maatregelen in de sociale zekerheid en ten aanzien van prepensioenen, maar wordt geremd door de minder sterke stijging van het netto looninkomen. Per saldo zorgen de lichte stijging van het arbeidsaanbod en de geringe daling van de werkgelegenheid voor een stijging van de werkloosheidsvoet met 0,3%-punt in 2007.

Het beschikbaar inkomen daalt met name door de korting op de lonen in de collectieve sector en de uitkeringen alsmede door de additionele maatregelen in de sociale zekerheid. Hierdoor neemt de groei van de particuliere consumptie af met 0,7%-punt per jaar. Deze

vermindering van consumptieve bestedingen zorgt voor een vermindering van de invoer, en is tevens de belangrijkste oorzaak voor de lagere groei van de productie in de marktsector. De vraag naar investeringsgoederen volgt de verminderde productiegroei en komt eveneens lager uit.

De werkgelegenheid in de marktsector komt structureel 20 000 arbeidsjaren hoger uit dan in de EV, doordat het extra arbeidsaanbod op termijn voor een groot deel wordt opgenomen in de marktsector en doordat de evenwichtswerkloosheid licht daalt als gevolg van de lagere replacement rate. Doordat echter de structurele groei van de arbeidsproductiviteit licht afneemt, hebben de ingezette maatregelen per saldo geen effect op de structurele groei van het BBP.

⁶Afgezet tegen het negatieve effect van de maatregelen op de feitelijke groei betekent dit dat de negatieve output gap (absoluut gezien) groter wordt.

Het voorgestelde pakket maatregelen bevat in totaal voor 3¼ mld euro aan lastenverzwaringen⁷ en voor 8 mld euro aan (netto) ombuigingen. Van de ex-ante verbetering van het EMU-saldo met 2,2% BBP blijft na de macro-doorwerking nog 1,3% BBP over. Inclusief het (in januari geactualiseerde) beeld van de EV 2004-2007 resulteert een feitelijk tekort van 0,5% BBP in 2007. Het grootste uitverdieneffect vindt plaats bij de ombuigingen. De verlaging van de salarissen in de collectieve sector en de uitkeringen zorgt voor lagere ontvangsten van loon- en inkomstenbelasting, maar remt tevens de particuliere consumptie, waardoor de BTW-opbrengst vermindert. Dit uitverdieneffect is op korte termijn sterker dan op lange termijn. Op lange termijn compenseert de stijging van de uitvoer een deel van het bestedingsverlies, zodat de productie en werkgelegenheid aantrekken. De verbetering van het structurele saldo in 2007 (volgens de CPB-methode en de Brusselse methode) is mede daardoor sterker dan de verbetering van het feitelijke saldo. Het structurele EMU-saldo komt volgens de CPB-methode in 2007 uit op 0,5% BBP. Volgens de Brusselse methode resteert een tekort van 0,1% BBP.

⁶ Hierbij zij aangetekend dat specifieke 'programma-effecten', zoals bijvoorbeeld van extra uitgaven op gebied van kenniseconomie en infrastructuur en van minder service aan lokale bedrijven door gemeentes, niet zijn gekwantificeerd in deze analyse.

⁷ In de zienswijze van het Hoofdlijnenakkoord is sprake van een lastensaldo van -1½ mld euro. Het verschil met het CPB-cijfer wordt in bijlage D toegelicht.

Tabel 2.1 Macro-economische kerngegevens

	Economische Verkenning 2004-2007	Effect beleid ^a	Economische Verkenning incl. effect beleid ^a
	mutatie per jaar in %		
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	2½	- 0,6	1¾
Loonsom per werknemer, bedrijven	3	- 0,8	2
Consumentenprijsindex (CPI)	1½	- 0,2	1¼
Volume bestedingen en productie			
Particuliere consumptie	2¼	- 0,7	1½
Bruto investeringen bedrijven excl. woningen	2	- 0,4	1½
Goederenuitvoer excl. energie	5	0,2	5
Goedereninvoer	4½	- 0,2	4¼
Bruto binnenlands product (BBP)	2¼	- 0,2	2
Idem structureel	2	0,0	2
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid marktsector (arbeidsjaren)	¾	- 0,1	½
Idem collectieve sector (arbeidsjaren)	1	0,0	1
Totale werkgelegenheid (personen)	¾	0,0	¾
Arbeidsaanbod in personen	1	0,0	1
Arbeidsproductiviteit marktsector	1¾	- 0,2	1¾
	niveau in eindjaar in % beroepsbevolking		
Werkloze beroepsbevolking (> 12 uur, personen)	6	0,3	6¼
Evenwichtswerkloosheid (> 12 uur, personen)	5¾	- 0,1	5¾
	niveau in eindjaar in %		
Diversen			
Arbeidsinkomensquote	83¾	- 0,7	83
Replacement rate	52½	- 3,1	49½
Collectieve sector ^b			
EMU-saldo (% BBP)	- 1,8	1,3	- 0,5
EMU-saldo, structureel, CPB methode (% BBP)	- 1,2	1,7	0,5
EMU-saldo, structureel, Brusselse methode (% BBP)	- 1,8	1,7	- 0,1

^a Inclusief het effect van de verhoging van de AWBZ-premie met 0,5%-punt per 1 juli 2003.

^b Uitgangssituatie is CPB Notitie 2003/03 'Aangepaste stand budgettaire cijfers 2002-2007'.

Additionele loonmatiging in de marktsector

Op verzoek van de informateurs gaat dit kader in op de effecten van een meer gematigde loonontwikkeling in de marktsector. Het pakket beleidsmaatregelen zoals in deze notitie wordt geanalyseerd leidt tot een matiging van de contractloonstijging in de marktsector met 0,6%-punt per jaar, met name door de daling van de replacement rate en het extra arbeidsaanbod. Zonder aanvullend beleid, waaronder bijvoorbeeld een loonmaatregel, kan naar inzicht van het CPB in de context van het voorzichtige scenario niet gerekend worden op een meer gematigde loonontwikkeling in de marktsector. Mocht zo een meer gematigde ontwikkeling zich toch voordoen, dan geeft de hierna te bespreken variant een indruk van de daarmee samenhangende extra effecten op de economische kerncijfers.

In de variant wordt de loonstijging 0,4%-punt per jaar lager gezet dan in het pad inclusief Hoofdlijnenakkoord. Daarmee zou de contractloonstijging in de marktsector 1%-punt onder die in de EV 2004-2007 uitkomen. Er is geen doorwerking van deze lagere loonstijging naar de lonen in de collectieve sector en de uitkeringen verondersteld, omdat daar in het beleidspakket al een overeenkomstige korting is voorzien.

Een lagere contractloonstijging gaat ten koste van de koopkracht van de huishoudens, zodat de groei van de consumptie afneemt. Hier staat tegenover dat de investeringen en uitvoer profiteren van de matiging van de reële arbeidskosten. Per saldo resulteert hierdoor een stijging van de BBP-groei met 0,1% per jaar.

De toename van de vraag en lagere loonkosten stimuleren de werkgelegenheid in de marktsector met 30 000 arbeidsjaren in 2007. De lagere werkloosheid die hier het gevolg van is, zal structureel zijn als de loonmatiging niet ongedaan wordt gemaakt in de periode na 2007.

Doordat de loonmatiging met name in de beginjaren van de periode plaatsvindt, is het effect op het EMU-saldo in 2007 neutraal. Het negatieve rechtstreekse effect van lagere lonen op de belastinginkomsten wordt in 2007 gecompenseerd door een toename van de werkgelegenheid en de economische groei. Structureel domineert het effect op de economische groei zodat het structurele EMU-saldo toeneemt met 0,1% BBP.

Lonen marktsector conform collectieve sector, 2004-2007

	Gemiddelde afwijking 2004-2007 in % t.o.v. EV inclusief HA
Contractloon marktsector	- 0,4
Consumptieprijs	- 0,1
Particuliere consumptie	- 0,1
Bruto investeringen bedrijven excl. woningen	0,3
Goederenuitvoer excl. energie	0,2
Bruto binnenlands product (BBP)	0,1
Idem, structureel	0,1
Werkgelegenheid marktsector (arbeidsjaren)	0,2
	Absoluut verschil in 2007 in %-punten
Werkloze beroepsbevolking	- 0,4
Idem, structureel	- 0,5
Arbeidsinkomensquote	- 0,2
EMU-saldo (% BBP)	0,0
Idem, structureel (CPB-methode)	0,1

3 Koopkrachtbeeld

De koopkracht van huishoudens kwam in het voorzichtige scenario uit de EV 2004-2007 gemiddeld uit op $\frac{3}{4}\%$ per jaar. Inclusief het beleid uit het Hoofdlijnenakkoord is dit gemiddeld circa 1%-punt per jaar lager, waardoor gemiddeld genomen sprake is van $\frac{1}{4}\%$ per jaar koopkrachtverlies. Dit komt doordat de stijging van de lonen en de uitkeringen niet of nauwelijks boven de inflatie uitkomt en de lasten per saldo worden verzwaard. Wel zijn er aanzienlijke verschillen tussen groepen huishoudens.⁸

De contractloonstijging van werknemers in de marktsector ligt gemiddeld $\frac{1}{2}\%$ -punt per jaar boven de inflatie, die van werknemers in de zorg is ongeveer gelijk aan de inflatie en die van ambtenaren ligt ongeveer $\frac{1}{2}\%$ -punt per jaar onder de inflatie. De stijging van de uitkeringen en de AOW, die gekoppeld worden aan de contractloonstijging van ambtenaren, blijft eveneens achter bij de inflatie.

De koopkracht wordt beperkt door afschaffing van de korting op lokale lasten (Zalmsnip), beperking van de huursubsidie, verhoging van de energiebelasting en hogere kosten voor de zorg. Hier staan een verhoging van de arbeidskorting en de ouderenkorting en de invoering van een nieuwe inkomensafhankelijke kinderkorting tegenover. Tweeverdieners en werkende alleenstaande ouders krijgen een toeslag op de combinatiekorting. Bovendien profiteren eigenaren die weinig of geen hypotheekrenteaftrek meer hebben van het lagere eigenwoningforfait (wetsvoorstel Hillen).

In 2006 wordt een nieuwe basisverzekering curatieve zorg ingevoerd. De invoering van de nieuwe verzekering, met lastendekkende premies, leidt tot een forse lastenverzwaring. Ter compensatie wordt een inkomensafhankelijke zorgtoeslag ingevoerd, de OZB voor gebruikers afgeschaft, het tarief eerste en tweede schijf verlaagd en de ouderenkorting verhoogd.

Enkele maatregelen die in het Strategisch Akkoord van het demissionaire kabinet waren voorzien zijn (deels) teruggedraaid. Dit betreft de verlaging van de benzineaccijns (kwartje van Kok) en de afschaffing van de OZB voor eigenaren. Verder is het budget voor de nieuwe inkomensafhankelijke kinderkorting verlaagd.

Enkele maatregelen, met een budgettair beslag van bijna $1\frac{1}{2}$ mld euro, zijn wel relevant voor het beschikbare inkomen, maar worden niet meegenomen in de berekening van de koopkracht voor individuele huishoudens. Dit betreft de beperking van de incidentele loonontwikkeling in de publieke sector, de beperking van de bijzondere bijstand, een deel van

⁸ De koopkrachtontwikkeling van specifieke groepen huishoudens wordt verder alleen besproken inclusief de EV. Een bespreking ten opzichte van de EV, waarin de compensatie van het zorgstelsel anders is vormgegeven, biedt meer verwarring dan extra inzicht.

de verhoging van de niet-belastingmiddelen en de beperking van de fiscale faciliteit voor VUT en prepensioen. Het inkomenseffect van de maatregelen die niet in de koopkracht worden meegenomen is per saldo gemiddeld $-1/4\%$ per jaar.

De koopkracht van werknemers neemt in 2004-2007 enigszins toe. Het verschil tussen werknemers in de marktsector en de collectieve sector is echter aanzienlijk. Werknemers in de marktsector gaan er gemiddeld $1/4\%$ per jaar op vooruit, werknemers in de zorg gaan er gemiddeld $1/4\%$ per jaar op achteruit, terwijl ambtenaren er gemiddeld 1% per jaar op achteruit gaan. De mediane koopkrachtcijfers voor werknemers in tabel 3.1 geven een enigszins geflatteerd beeld. De tweeverdieners met een bruto huishoudinkomen boven 250% WML, die er niet op vooruitgaan, vormen namelijk de grootste groep. De koopkracht van uitkeringsgerechtigden neemt gemiddeld met $3/4\%$ per jaar af; die van 65-plussers blijft gemiddeld nagenoeg onveranderd.

Tabel 3.1 Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron hoofdverdiener en huishoudinkomen, 2004-2007

Bruto huishoudinkomen ^a	Alleenvridders EV plus beleid ^c	Tweeverridders EV plus beleid ^c	Alleenstaanden ^b EV plus beleid ^c
mediaan koopkrachtmutatie in %			
Hoofdverdiener werknemer			
< 150% WML	$1/2$	} $1/2$	$1/4$
150-250% WML	$1/2$		0
> 250% WML	$1/2$	0	$-1/4$
Hoofdverdiener uitkering			
< 120% WML	$-1/2$	} $-1/2$	$-3/4$
> 120% WML	$-1/4$		$-3/4$
Hoofdverdiener AOW			
< 120% AOW	} $3/4$	0	0
> 120% AOW		0	$-1/4$

^a Bruto inkomen uit arbeid of uitkering; WML = bruto minimumloon, AOW = bruto 100% AOW-uitkering.

^b Inclusief alleenstaande ouders.

^c De maatregelen die niet in deze koopkrachtcijfers tot uiting komen leiden per saldo tot een gemiddeld effect van $-1/4\%$ per jaar.

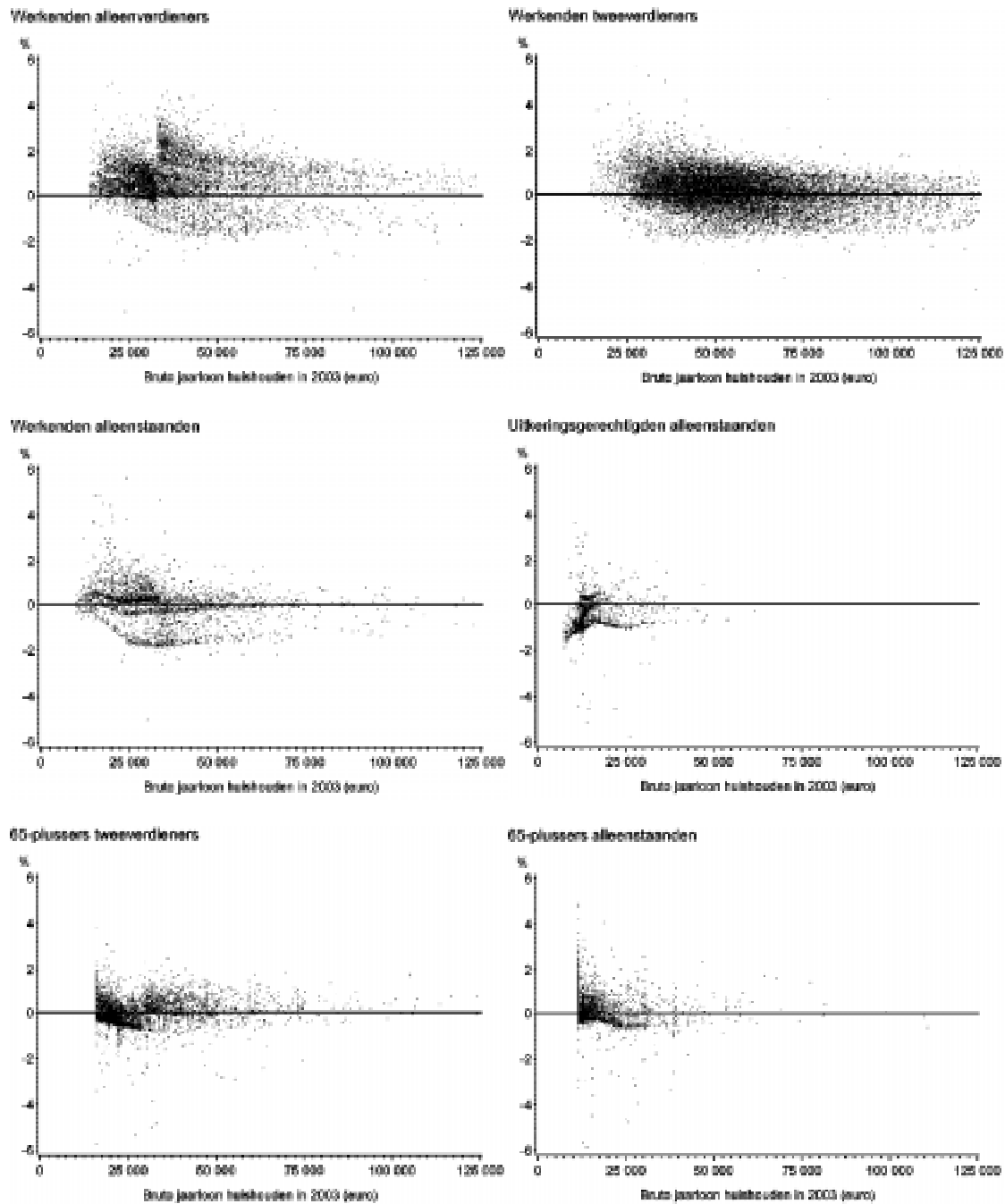
Huishoudens met kinderen gaan er meer op vooruit dan huishoudens zonder kinderen. Dit hangt samen met de invoering van de nieuwe inkomensafhankelijke kinderkorting en de toeslag op de combinatiekorting. Bovendien gaan de particulier verzekerden met kinderen er sterk op vooruit, doordat de kinderpremie voor de nieuwe zorgverzekering voor rekening van het rijk komt. Dit effect is duidelijk te zien in figuur 3.1.

Ook 65-plussers die nu particulier verzekerd zijn gaan er bij invoering van de nieuwe zorgverzekering op vooruit. De premie van de nieuwe verzekering is lager dan de premie voor

de huidige standaardpakketpolis. Huiseigenaren die weinig of geen hypotheekrente betalen profiteren van de verlaging van het eigenwoningforfait. Dit betreft vooral 65-plussers.

Alleenstaanden en tweeverdieners zonder kinderen die nu particulier verzekerd zijn gaan er bij invoering van de nieuwe zorgverzekering op achteruit. Dit is zichtbaar in de koopkracht van alleenstaanden met een inkomen boven 250% WML. In de nieuwe zorgverzekering dragen huishoudens zonder medeverzekerde partner en kinderen per saldo bij aan de kosten van zorg van huishoudens met medeverzekerden. Deze vorm van solidariteit, die nu ook bestaat binnen de ZFW, is nieuw voor de huidige particulier verzekerden.

Figuur 3.1 Koopkracht (inclusief EV) naar huishoudtype, inkomensbron hoofdverdiener en huishoudinkomen, 2004-2007 (mutatie in % per jaar)

Bijlage A: Budgettair overzicht (mld euro; prijzen 2003)

Tabel 1: Ombuigingen en intensiveringen naar beleidsmatig cluster (mld euro)

(+ = meer uitgaven)	Ombuigingen				Intensiveringen			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
<i>Naar beleidsmatige clusters</i>								
Arbeidsvoorwaarden col. sector	-0,4	-0,7	-1,1	-1,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Defensie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Onderwijs a)	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,2	0,3	0,4	0,7
Openbare Orde	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,2	0,3	0,4	0,5
Gemeenten en Provincies	-0,4	-0,6	-0,7	-0,8	0,1	0,2	0,2	0,3
Overig Openbaar bestuur	-0,4	-0,8	-0,9	-1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Infrastructuur	0,0	0,0	-0,1	-0,1	0,5	0,5	0,5	0,5
Volkshuisvesting	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Openbaar vervoer	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Milieusubsidies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,3
Overige subsidies b)	-0,4	-1,0	-1,1	-1,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Sociale Zekerheid (incl. WTS)	-0,8	-2,0	-3,1	-3,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Zorg	-0,5	-0,8	-1,1	-1,4	0,3	0,5	0,8	1,0
EU-aftochten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ontwikkelingssamenwerking	-0,3	-0,4	-0,4	-0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Niet-belastingmiddelen	-0,1	-0,2	-0,3	-0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal c)	-3,8	-7,0	-9,3	-11,4	1,5	2,1	2,7	3,4
<i>Naar budgetdiscipline sectoren</i>								
IJKlijn rijksbegroting in enge zin	-2,1	-3,7	-4,5	-5,4	1,2	1,6	1,9	2,4
IJKlijn sociale Zekerheid en Arbeidsmarkt	-0,8	-2,1	-3,2	-4,0	0,0	0,0	0,0	0,0
IJKlijn zorg	-0,5	-0,8	-1,1	-1,4	0,3	0,5	0,8	1,0
Overige EMU-relevante uitgaven	0,0	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal uitgaven collectieve sector c)	-3,8	-7,0	-9,3	-11,4	1,5	2,1	2,7	3,4

a) Exclusief de fiscale intensivering ter bevordering van onderzoek (WBSO) van 0,1 mld euro. Deze wordt door het CPB bij de lasten geboekt.

b) Inclusief kinderopvang, cultuur en publieke zenders.

c) Inclusief de ombuiging op de prijsbijstelling 2003 van 0,35 mld euro.

Tabel 2: Microlasten (mld euro)

(+ = lastenverzwaring)	2004	2005	2006	2007
Milieu	0,53	0,98	0,98	0,98
Inkomen en arbeid	0,75	1,68	1,15	1,36
Vermogen	0,00	0,96	0,94	0,93
Overig	0,00	0,00	0,00	0,00
Totaal mutatie MLO na verwerking pakket	1,28	3,62	3,07	3,27
w.v. bedrijven	0,34	0,37	0,36	0,36
w.v. gezinnen	0,94	3,25	2,72	2,91

Tabel 3: Budgettaire ruimte en aanwending (mld euro)

(+ = EMU-saldo verbeterend)	2004	2005	2006	2007	Gemiddeld 2004-'07
Ombuigingen	3,8	7,0	9,3	11,4	7,9
Intensiveringen	-1,5	-2,1	-2,7	-3,4	-2,4
Lasten (exclusief niet EMU-relevante lasten)	1,4	3,5	3,0	3,1	2,7
Ex ante verbetering EMU-saldo	3,7	8,4	9,7	11,1	8,2
Inschatting inverdieneffecten (-/- = uitverdieneff.)	-1,1	-3,6	-4,2	-4,9	-3,5
Ex post verbetering EMU-saldo / schuldreductie	2,5	4,8	5,4	6,2	4,8
idem, in %BBP	0,5	1,0	1,1	1,3	1,0

Tabel 4: EMU-saldo (% BBP)

	2004	2005	2006	2007	2004-'07
EMU-saldo CPB-notitie 2003/03	-2,4	-2,5	-2,0	-1,8	-2,2
Ex post effect pakket	0,5	1,0	1,1	1,3	1,0
Stand EMU-saldo incl. pakket	-1,8	-1,5	-0,9	-0,5	-1,2

Bijlage B: Overzicht per maatregel van ex ante budgettaire effecten (mld euro; prijzen 2003)

nummer	omschrijving	tabel	cluster	2004	2005	2006	2007
OMBUIGINGEN (+ = meer uitgaven, slecht voor EMU-saldo)							
RA1a	korting lonen coll.sector met 1% (onder MLT), rijk	omb	overheid	-0,30	-0,60	-0,90	-1,20
	korting lonen coll.sector met 1% (onder MLT), zorg	omb	zorg	-0,25	-0,50	-0,75	-1,00
RA1b	korting uitkeringen niet-SV (rijk) als ambtenarensalarissen (via WML)	omb	sz	-0,08	-0,17	-0,25	-0,32
	korting uitkeringen SV als ambtenarensalarissen (via WML)	omb	sz	-0,55	-1,26	-1,93	-2,59
RA2a	beperking incidenteel collectieve sector, rijk	omb	overheid	-0,07	-0,14	-0,21	-0,28
RA2b	beperking incidenteel collectieve sector, zorg	omb	zorg	-0,06	-0,11	-0,17	-0,23
RA3a	efficiency inhaal taakst. SA voor uitvoerende diensten Rijk (0,5% p.jr.)	omb	openb. best.	-0,01	-0,02	-0,03	-0,04
RA3b	efficiency taakstelling Rijk bovenop SA, 1% p.jr	omb	openb. best.	-0,04	-0,08	-0,11	-0,15
RA3c	efficiency rijk (aanvullend, tranche 2007)	omb	openb. best.	0,00	0,00	0,00	-0,04
RA3d	efficiency rijk - inhuur externen	omb	openb. best.	-0,15	-0,20	-0,20	-0,20
RA3e	efficiency publieke omroep	omb	subsidies	-0,01	-0,03	-0,04	-0,05
RA3f	efficiency professionele inkoop en aanbesteden	omb	openb. best.	-0,02	-0,03	-0,05	-0,05
RA3g	efficiency ZBO's plus tranche 2007	omb	openb. best.	0,00	-0,01	-0,01	-0,01
RA3h	efficiency politie	omb	orde	-0,03	-0,05	-0,05	-0,05
RA3i	versoering justitiële keten en gevangenissen	omb	orde	-0,04	-0,07	-0,07	-0,07
RA3j	Ombuigen op prijsbijstelling 2003	omb					
	w.v. openbaar bestuur (restpost)	omb	openb. best.	-0,13	-0,13	-0,13	-0,13
	w.v. onderwijs	omb	onderwijs	-0,09	-0,09	-0,09	-0,09
	w.v. infrastructuur	omb	infra	-0,09	-0,09	-0,09	-0,09
	w.v. defensie	omb	defensie	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04
RA4a1	beperken subsidies / decentraliseren taken EZ	omb	subsidies	-0,08	-0,15	-0,15	-0,17
RA4a2	Beperken subsidies VROM - oa. ruimtelijk beleid en woning.corp	omb	subsidies	-0,08	-0,15	-0,15	-0,15
RA4a3	Beperken subsidies V&W - mn. onderzoekssubsidies	omb	subsidies	-0,05	-0,10	-0,10	-0,10
RA4a4	Beperken subsidies LNV - mn. onderzoekssubsidies (excl. EHS)	omb	subsidies	-0,02	-0,04	-0,04	-0,04
RA4a5	verlagen subsidies OC&W, Def. en VWS	omb	subsidies	-0,08	-0,16	-0,16	-0,19
RA4b	Afschaffen subsidies Raad v. Werk & Inkomen (RWI) - taken naar SER	omb	subsidies	-0,04	-0,07	-0,07	-0,07
RA4c	achterstandsbeleid onderwijs: bundeling (GOA, gewichtenregel.)	omb	onderwijs	-0,05	-0,10	-0,10	-0,10
RA4d	concessievergoeding NS	omb	infra	0,00	0,00	-0,03	-0,06
RA5a	minder ziekteverzuim zorg, onderwijs (excl. HO), politie	omb	openb. best.	-0,03	-0,05	-0,08	-0,10

nummer	omschrijving	tabel	cluster	2004	2005	2006	2007
RA5b	normering vergoeding ziekteverzuim OV	omb	infra	-0,01	-0,02	-0,03	-0,04
RA7	afromen accres (gf/pf) Zalmsnip	omb	gfpf	-0,10	-0,10	-0,10	-0,10
RA11	Stroomlijnen WOZ-taxatie	omb	gfpf	0,00	0,00	-0,06	-0,06
RA12	integratie waterheffingen	omb	openb. best.	0,00	-0,10	-0,10	-0,10
RA14	Versobering IHS gericht op kwaliteitskorting en scheefwonen	omb	subsidies	0,00	-0,11	-0,19	-0,21
RA16	Aanpak illegaliteit (boetes tewerkstelling, koppeling GBA)	omb	nbm	-0,02	-0,03	-0,04	-0,04
RA17a	Asiel / inburgering / immigratie (excl. beroep RvS)	omb	openb. best.	-0,05	-0,10	-0,10	-0,10
RA17b	Beëindiging remigratieregeling	omb	openb. best.	-0,01	-0,02	-0,03	-0,03
RA22	verkoop gronden / grondbeheer	omb	nbm	0,00	0,00	-0,05	-0,10
RA23a	Toerekening aan ODA - meer schuldkijschelding / vredesoperaties	omb	hgis	-0,30	-0,30	-0,30	-0,30
RA23b	Reeel constant houden non-ODA (oa. CO2, JI, attachees)	omb	hgis	-0,04	-0,08	-0,11	-0,15
RA23c	Beperken EU-afrachten & ramingsbijstelling	omb	hgis	0,00	0,00	0,00	-0,05
RA24a1	WW-pakket (bruto) - afsch.kortdurende WW en vervolguik., wekeneis	omb	sz	0,00	-0,26	-0,47	-0,55
RA24a2	weglek WW-pakket in bijstand	omb	sz	0,00	0,13	0,23	0,26
RA24b1	Doorwerking WW-pakket naar Collectieve Sector	omb	sz	-0,02	-0,04	-0,08	-0,09
RA24b2	weglek doorwerking WW-pakket in bijstand	omb	sz	0,01	0,02	0,04	0,04
RA25a	Afschaffen WAO Zelfstandigen (WAZ)	omb	sz	0,00	-0,05	-0,07	-0,13
RA26	Afbouwen REA-subsidies	omb	sz	0,00	-0,13	-0,25	-0,25
RA27	Bijzondere bijstand verminderen obv. groei bijstandsbudget	omb	sz	-0,15	-0,15	-0,15	-0,15
RA32a	WAO herkeuring (herprioritering keuringssystematiek) - volume	omb	sz	0,00	-0,04	-0,07	-0,07
RA32b	WAO herkeuring (herprioritering keuringssystematiek) - gemid. uitkering	omb	sz	0,00	-0,04	-0,07	-0,07
RA37a	budget verlofknip - afschaffen levensloop SA	omb	subsidies	-0,10	-0,20	-0,20	-0,20
RA39a	Beperken arbeidsmarkt-informatiebeleid Rijk	omb	openb. best.	-0,02	-0,04	-0,04	-0,04
RA39b	Beperken arbeidsmarkt-informatiebeleid VWS-sectoren	omb	openb. best.	-0,06	-0,11	-0,11	-0,11
RA40	Kostendekkende retributies / niet-belasting middelen departementen	omb	nbm	-0,06	-0,13	-0,19	-0,25
RA94a	Gedragseffect pakketverkleining ZFW en in nieuwe zorgverzekering	omb		-0,11	-0,11	-0,16	-0,16
RA94b	Gedragseffect verplicht eigen risico in ZFW en nieuwe zorgverzekering	omb	zorg	-0,17	-0,19	-0,19	-0,19
RA94c	Gedragseffect eigen betaling AWBZ	omb	zorg	0,00	-0,01	-0,02	-0,02
RA98a	Doorwerking ombuigingen (rijk in enge zin) op GF/PF	omb	gfpf	-0,30	-0,50	-0,60	-0,72
	Som ombuigingen (incl. doorwerking gf/pf)			-3,75	-7,02	-9,35	-11,42

<u>nummer</u>	<u>omschrijving</u>	<u>tabel</u>	<u>cluster</u>	2004	2005	2006	2007
INTENSIVERINGEN (+ = meer uitgaven, slecht voor EMU-saldo)							
RA41	Enveloppe kennis: onderwijs en onderzoek	inten	onderwijs	0,20	0,30	0,40	0,70
RA42a	Enveloppe veiligheid: justitiële keten	inten	orde	0,15	0,25	0,30	0,35
RA42b	Enveloppe veiligheid - defensie	inten	defensie	0,03	0,05	0,08	0,10
RA42c	Enveloppe veiligheid: preventie/jeugdzorg	inten	orde	0,03	0,05	0,08	0,10
RA43	Enveloppe mobiliteit en bereikbaarheid	inten	infra	0,53	0,53	0,53	0,53
RA44	Milieu, EHS en agrarisch/particulier natuurbeheer	inten	milsub	0,10	0,15	0,20	0,25
RA47	Niet-afschaffen OZB-eigenaren leidt tot hogere huursubsidie	inten	subsidies	0,00	0,02	0,03	0,03
RA90	Intensivering zorg	inten	zorg	0,25	0,50	0,75	1,00
RA121	Intensivering kinderopvang	inten	subsidies	0,10	0,10	0,10	0,10
RA98b	Doorwerking intensiveringen (rijk in enge zin) op GF/PF	inten	gfpf	0,10	0,15	0,20	0,27
	Som intensiveringen (incl. doorwerking gf/pf)			1,48	2,10	2,66	3,43

nummer	omschrijving	tabel	cluster	2004	2005	2006	2007
LASTEN (+ = lastenverzwaring, goed voor EMU-saldo)							
RA37b	levensloop/spaarloon-regeling	last ge	arbeid	-0,10	-0,20	-0,20	-0,20
RA50a	Afschaffing fiscale facilitering VUT	last ge	arbeid	0,00	0,05	0,10	0,15
RA50b	Afschaffing fiscale facilitering pre-pensioen	last ge	arbeid	0,00	0,18	0,26	0,35
RA54a	behoud kwartje kok, bedr.	last be	milieu	0,16	0,16	0,16	0,16
RA54b	behoud kwartje kok, gez	last ge	milieu	0,37	0,37	0,37	0,37
RA59	niet vervallen OZB gezinnen - eigenaarsdeel	last ge	vermogen	0,00	1,25	1,25	1,25
RA61a	Regulerende Energie Belasting - gezinnen	last ge	milieu	0,00	0,15	0,15	0,15
RA61b	Regulerende Energie Belasting - bedrijven	last be	milieu	0,00	0,30	0,30	0,30
RA77a	Afschaffen afdrachtsvermind.scholing non-profit	last be	arbeid	0,08	0,08	0,08	0,08
RA77b	Afschaffen scholingsaftrek	last be	arbeid	0,21	0,22	0,23	0,23
RA86a	Niet invoeren inkomensafhankelijke kinderkorting	last ge	arbeid	0,00	0,55	0,55	0,55
RA86b1	Reservering koopkracht reparatie/inkomensbeleid (zorgtoeslag)	last ge	arbeid	0,00	0,00	-0,90	-1,10
RA87b1	compens. REB: lager tarief VpB	last be	vermogen	0,00	-0,29	-0,31	-0,32
RA87d	compens. REB: Inkomstenbelasting	last ge	arbeid	0,00	-0,15	-0,15	-0,15
RA92a	premies AWBZ ter dekking intensivering zorg	last ge	arbeid	0,23	0,45	0,68	0,90
RA92b	2e compartiment ter dekking intensivering zorg	last ge	arbeid	0,03	0,05	0,08	0,10
RA103	Afschaffen fiscale facilitatie verhuurverhoging overwaarde woning	last ge	arbeid	0,10	0,20	0,30	0,40
RA106	Kenniseconomie: WBSO (W. Bevorder.Speur- en Ontwikkelingswerk)	last be	arbeid	-0,10	-0,10	-0,10	-0,10
RA107a	Financiering zorg: pakketverkleining - 50/50 AWBZ en cure	last ge	arbeid	0,00	0,00	0,00	0,00
RA107b	premies 2e compartiment als tegenboeking voor pakket verkleining	last ge	arbeid	-0,11	-0,11	-0,16	-0,16
RA108	Financiering zorg: eigen bijdragen en eigen risico	last ge	arbeid	0,00	0,00	0,00	0,00
RA109a	AWBZ-premie +0,5% per 1 juli 2003	last ge	arbeid	1,03	1,07	1,10	1,12
RA109b	AWBZ-premies +0,5% per 1 januari 2004	last ge	arbeid	1,03	1,07	1,10	1,12
RA110	Verhogen ouderenkorting i.v.m. flankerend beleid 2004	last ge	arbeid	-0,10	-0,15	-0,15	-0,15
RA111	Inkomensafhankelijke kinderkorting i.v.m. flankerend beleid 2004	last ge	arbeid	-0,20	-0,30	-0,30	-0,30
RA112a	Verhoging arbeidskorting	last ge	arbeid	-0,15	-0,20	-0,25	-0,30
RA112b	Verhoging combikorting	last ge	arbeid	-0,25	-0,33	-0,38	-0,45
RA113	Verlaging Tarief Eerste en Tweede Schijf i.v.m. flankerend beleid 2004	last ge	arbeid	-0,93	-0,97	-1,00	-1,02
RA25b	Particulier bijverzekeren i.v.m. wegvallen WZA	last ge	arbeid	0,00	0,27	0,27	0,28
	Som lasten			1,28	3,62	3,07	3,27

Bijlage C: Effecten nieuwe zorgverzekering op EMU-saldo, loonkosten en koopkracht

Inleiding

Deze bijlage gaat in op de effecten van de invoering van een nieuwe verzekering curatieve zorg op de overheidsfinanciën, loonkosten en koopkracht. Bovendien wordt een voorlopig pakket maatregelen geschetst om de inkomenseffecten van de invoering van de nieuwe verzekering min of meer te compenseren. Dit pakket heeft het CPB op verzoek van de informateurs samengesteld. Hierbij is er naar gestreefd de resterende inkomenseffecten zo klein mogelijk te maken. De berekeningen zijn uitgevoerd ten opzichte van een basisbeeld waarin de bestaande verzekeringen (ZFW, particulier) zouden blijven bestaan. In deze bijlage is geen rekening gehouden met de effecten van andere maatregelen, zoals pakketverkleining en verhoging van eigen betalingen.

Premiestructuur nieuwe basisverzekering

De uitgangspunten voor de berekeningen in deze notitie zijn als volgt. De invoering van de nieuwe basisverzekering curatieve zorg vindt plaats in 2006. De premie en de eigen betalingen zijn lastendekkend en zijn voor de helft procentueel en voor de andere helft nominaal.

De grondslag voor de procentuele premie is, evenals bij de WW, WAO en de huidige ZFW, het SV-loon; voor zelfstandigen is de grondslag gelijk aan die voor de WAZ. De maximum premie-inkomensgrens is gelijk aan de overeenkomstige ZFW-grens. De procentuele premie gaat direct naar het zorgfonds en kan worden gebruikt voor de ex ante verevening tussen de verzekeraars. Werkgevers en sociale fondsen betalen de procentuele premie voor werknemers en uitkeringsgerechtigden. Werknemers en uitkeringsgerechtigden zijn over de procentuele premie inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen verschuldigd. Zelfstandigen en 65-plussers betalen de procentuele premie zelf. Voor zelfstandigen en 65-plussers geldt, overeenkomstig de huidige ZFW, een verlaagde maximum premie-inkomensgrens. Voor 65-plussers vervalt het onderscheid in de premie over de AOW en het aanvullend pensioen. De nominale premie voor kinderen tot en met 17 jaar bedraagt de helft van die voor volwassenen. De premie voor deze kinderen komt voor rekening van het rijk. De premies en eigen betalingen zijn gelijk aan die in de Economische Verkenning 2004-2007; zie CPB Memorandum 55.

Compensatie van inkomenseffecten

Ter compensatie van de inkomenseffecten die optreden bij invoering van de nieuwe basisverzekering worden voorlopig de volgende maatregelen ingezet:

- er wordt een zorgtoeslag voor huishoudens ingevoerd gelijk aan de gezamenlijke gemiddelde nominale premie en de gemiddelde eigen betalingen minus 6,5% van het belastbaar WML inclusief vakantietoeslag minus 4% van het meerinkomen; voor alleenstaanden en alleenstaande ouders wordt gerekend met 4% van het belastbaar WML inclusief vakantietoeslag en 4% van het meerinkomen. Het relevante inkomensbegrip voor de berekening van het meerinkomen is, evenals bij de bestaande kinderkorting, het gezamenlijk verzamelinkomen.
- afschaffing van de OZB op woningen voor gebruikers; dit vermindert de inflatie in dat jaar met ruim ½%-punt;
- een verlaging van het tarief eerste en tweede schijf met 0,4%-punt;
- de afschaffing van de kinderkorting in 2006 van 46 euro; de verhoging van de aanvullende kinderkorting met 46 euro;
- een verhoging van de ouderenkorting in 2006 met 30 euro; een verhoging van de aanvullende ouderenkorting (voor alleenstaande ouderen) in 2006 met 70 euro.

Bij de netto-nettokoppeling van de AOW wordt, evenals bij het huidige stelsel, wel rekening gehouden met de procentuele premie en niet met de nominale premie voor ziektekosten. De zorgtoeslag blijft, evenals de arbeidskorting en de kinderkorting, buiten de netto-nettokoppeling.

Effecten stelselwijziging op MLO en EMU-saldo

De invoering van de nieuwe verzekering met een lastendekkende premie leidt in 2006 tot een verhoging van de lasten voor gezinnen, bedrijven en overheid van 2,4 mld euro; zie tabel C.1. Dit is 0,6 mld euro hoger dan bij de invoering van de nieuwe verzekering in 2005 in de Economische Verkenning 2004-2007. Dit verschil hangt samen met de hogere zorguitgaven in 2006 ten opzichte van 2005. De kosten van de ingezette compensatiemaatregelen bedragen in 2006 3,4 mld euro.

De stelselwijziging inclusief de ingezette compensatie leidt in 2006 tot een lastenverlichting van 0,9 mld euro. Deze lastenverlichting gaat grotendeels naar werkgevers bedrijven en overheid. De kosten in termen van het EMU-saldo komen 0,3 mld euro lager uit, namelijk op 0,6 mld euro. Het positieve inkomenssaldo van de particuliere verzekeraars telt namelijk wel mee in de lasten, maar niet in het EMU-saldo. De stelselwijziging inclusief de ingezette compensatie belast het EMU-saldo in 2007 met slechts 0,2 mld euro. De reden is dat de (lastendekkende) premies in het nieuwe stelsel sneller stijgen dan in het huidige stelsel; de kosten van de compensatiemaatregelen lopen eveneens op, maar minder snel dan de premies.

Tabel C.1 Effect stelselwijziging inclusief compensatie op MLO, 2006 en 2007 (lopende prijzen)

	2006	2007
	mld euro	
Zorgpremie		
Gezinnen	3,0	3,5
Bedrijven en overheid	- 0,6	- 0,4
Totaal effect stelselwijziging (1)	2,4	3,1
Compensatie		
Zorgtoeslag	- 1,3	- 1,5
OZB gebruikers	- 1,0	- 1,1
Bruto AOW	- 0,1	- 0,1
Kinderkortingen	0,0	0,0
Verlagen tarief eerste en tweede schijf	- 0,9	- 0,9
Ouderenkortingen	- 0,1	- 0,1
Totaal effect compensatie (2)	- 3,4	- 3,6
Saldo (1) + (2)	- 0,9	- 0,6
Idem, effect op EMU-saldo	- 0,6	- 0,2

Effect stelselwijziging op loonkosten en koopkracht

Loonkosten

De stelselwijziging heeft naar verwachting een neerwaarts effect op de loonkosten van bedrijven en overheid van 0,6 mld euro in 2006; dit is 0,2% van de loonsom. Dit voordeel neemt in 2007 af tot 0,4 mld euro, omdat de premie bij de nieuwe verzekering de ontwikkeling van de kosten voor curatieve zorg volledig volgt, terwijl dit bij de huidige verzekeringen slechts gedeeltelijk gebeurt (particuliere verzekering wel, ZFW niet). De werkgeverspremie voor de werknemers die nu ZFW-verzekerd zijn neemt af, omdat het premiepercentage in het nieuwe stelsel lager is dan in het huidige ZFW-stelsel. De bijdrage van werkgevers voor de werknemers die nu particulier verzekerd zijn zal gemiddeld genomen stijgen. De omvang van dit effect voor individuele bedrijven is afhankelijk van de hoogte van de huidige tegemoetkoming particuliere ziektekosten en van het aantal particulier verzekerde werknemers.

Koopkracht

De koopkrachteffecten zijn berekend door vergelijking van de koopkracht in een situatie met invoering van een nieuwe verzekering (en compensatie) met die zonder invoering van een nieuwe verzekering. Er is dus geen rekening gehouden met de ontwikkeling van de koopkracht tussen 2005 en 2006 in het basisscenario en evenmin met de koopkrachteffecten van andere maatregelen in het Hoofdlijnenakkoord. De mediane inkomenseffecten voor een steekproef van huishoudens zijn vermeld in tabel C.2. Het inkomenseffect van het vervallen van de bestaande

verzekeringen en de invoering van de nieuwe basisverzekering curatieve zorg staat in de kolom 'nieuwe verzekering'. Het inkomenseffect inclusief de compensatie-maatregelen staat in de kolom 'idem plus reparatie'.

Tabel C.2 Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron hoofdverdiener en huishoudinkomen, 2006

Bruto huishoudinkomen ^a	Alleenverdieners		Tweeverdieners		Alleenstaanden ^b	
	nieuwe verzekering	idem plus reparatie	nieuwe verzekering	idem plus reparatie	nieuwe verzekering	idem plus reparatie
mediaan koopkrachtmutatie in %						
Hoofdverdiener werknemer						
< 150% WML	- 4¾	- ¼	} - 2¼	} - ½	- 1¾	¼
150-250% WML	- 2½	½			- ¾	½
> 250% WML	¼	1	- 1	0	- 1½	- ½
Hoofdverdiener uitkering						
< 120% WML	- 6½	- ¼	} - 3¼	} - ½	- 3¼	0
> 120% WML	- 4	- ¼			- ½	¾
Hoofdverdiener AOW						
< 120% AOW	} - 3¾	} ½	- 5¾	¼	- 3	¾
> 120% AOW			- 3	- ¼	0	1½

^a Bruto inkomen uit arbeid of uitkering; WML = bruto minimumloon, AOW = bruto 100% AOW-uitkering.

^b Inclusief alleenstaande ouders.

De invoering van de nieuwe verzekering curatieve zorg is ongunstig voor huishoudens met lage inkomens, zeker indien er bovendien nog sprake is van een medeverzekerde partner. De nadelige inkomenseffecten voor deze huishoudens worden onder meer gecompenseerd via de ingezette zorgtoeslag. Ongeveer 3,3 mln huishoudens, dat is 46% van het totale aantal huishoudens, komt bij de gekozen parameters in aanmerking voor een zorgtoeslag.

De invoering van de nieuwe verzekering is ook ongunstig voor particulier verzekerden zonder kinderen. Dit wordt gedeeltelijk gecompenseerd via de verlaging van het tarief eerste en tweede schijf en de afschaffing van de OZB voor gebruikers. De particulier verzekerden met kinderen profiteren hier ook van, hoewel zij gemiddeld geen nadeel ondervinden van de invoering van de nieuwe verzekering. De premie voor de kinderen komt in het nieuwe stelsel immers voor rekening van het rijk. Het voordeel voor deze huishoudens wordt enigszins afgeroomd door hen niet langer in aanmerking te laten komen voor de kinderkorting. De mate waarin de nieuwe verzekering inclusief compensatie voor deze huishoudens voordeel oplevert is mede afhankelijk van het aantal kinderen. Dit wordt duidelijk geïllustreerd door de mate van spreiding van de koopkrachteffecten van alleenverdieners; zie figuur C.1.

De 65-plussers die nu ZFW-verzekerd zijn ondervinden duidelijk nadeel van de invoering van de nieuwe verzekering. De invoering van de zorgtoeslag, de afschaffing van de OZB voor gebruikers, de verlaging van het tarief eerste en tweede schijf en de verhoging van de ouderenkortingen compenseren dit min of meer. De particulier verzekerde 65-plussers gaan er door de invoering van de nieuwe basisverzekering op vooruit. De premie voor de nieuwe basisverzekering is lager dan de premie voor de bestaande standaardpakketpolis. De mate van risicosolidariteit in het nieuwe stelsel is hoger dan in de bestaande particuliere verzekering, ondanks de risicosolidariteit die hier via de WTZ is opgelegd. Bovendien profiteren ook de particulier verzekerde 65-plussers van de afschaffing van de OZB voor gebruikers en de verlaging van het tarief eerste en tweede schijf.

Voor zestien standaardhuishoudens zijn de inkomenseffecten nog verder uitgesplitst in tabel C.3. De eerste kolom geeft het inkomenseffect van het wegvallen van de ziektekosten op basis van de huidige verzekeringen (inclusief inkomstenbelasting over de werkgeversbijdrage en eventuele gemiddelde eigen betalingen); de tweede kolom het effect van de introductie van de nieuwe verzekering. De derde en vierde kolom geven de effecten van de zorgtoeslag en van de overige compensatiemaatregelen. De vijfde en zesde kolom geven de totale mutatie in euro's per jaar en als percentage van het nominaal beschikbare inkomen (het koopkrachteffect).

Tabel C.3   **Inkomenseffecten stelselwijziging inclusief compensatie voor standaardhuishoudens, 2006**

	Ziektekosten oud	Ziektekosten nieuw	Zorgtoeslag	Overige compensatie	Totaal	Totaal
	in euro				in %	
Minimumplus	1368	- 2334	783	172	- 11	0
Modaal ^a	1876	- 2577	291	626	216	1
2*modaal	4299	- 2953	0	266	1612	4½
Minimumplus, alleenstaand	1042	- 1342	246	148	94	¾
Modaal, alleenstaand	1549	- 1585	0	230	194	1
2*modaal, alleenstaand	1433	- 1961	0	320	- 208	- ½
Tweeverdieners, met kinderen ^b	2488	- 2880	0	328	- 64	- ¼
Tweeverdieners, zonder kinderen ^b	2488	- 2880	0	364	- 28	0
Min. uitkering met kinderen	1371	- 2335	797	162	- 5	0
Min. uitkering zonder kinderen	1371	- 2335	797	149	- 18	- ¼
AOW	1383	- 2346	802	184	23	¼
AOW + 5 000 euro	1722	- 2649	659	230	- 38	- ¼
AOW + 15 000 euro	4124	- 3143	253	268	1502	6¼
AOW, alleenstaand	837	- 1245	265	208	65	¾
AOW + 5 000 euro, alleenstaand	1181	- 1548	265	238	136	1
AOW + 15 000 euro, alleenstaand	1881	- 1818	0	299	362	1¾

^a De 'overige compensatie' is mede zo hoog doordat modaal als gevolg van de stelselwijziging net in aanmerking komt voor de aanvullende kinderkorting van 424 euro.

^b Het inkomen van de hoofdverdiener is modaal, het inkomen van de partner is ½ modaal.

Tabel C.2 en tabel C.3 geven mogelijk een geflatteerd beeld van de koopkrachteffecten van de stelselwijziging en de compensatie. De typen huishoudens die er in koopkracht op achteruit gaan, zoals met name tweeverdieners, zijn echter fors in aantal en hebben gemiddeld een relatief hoog inkomen. Verder valt de koopkracht van modaal (alleenverdiener met kinderen) gunstig uit doordat deze dankzij de stelselwijziging net weer in aanmerking komt voor de aanvullende kinderkorting. Gezien het beperkte effect van de stelselwijziging op het belastbare inkomen zal het aantal huishoudens dat hier voordeel van heeft beperkt zijn.

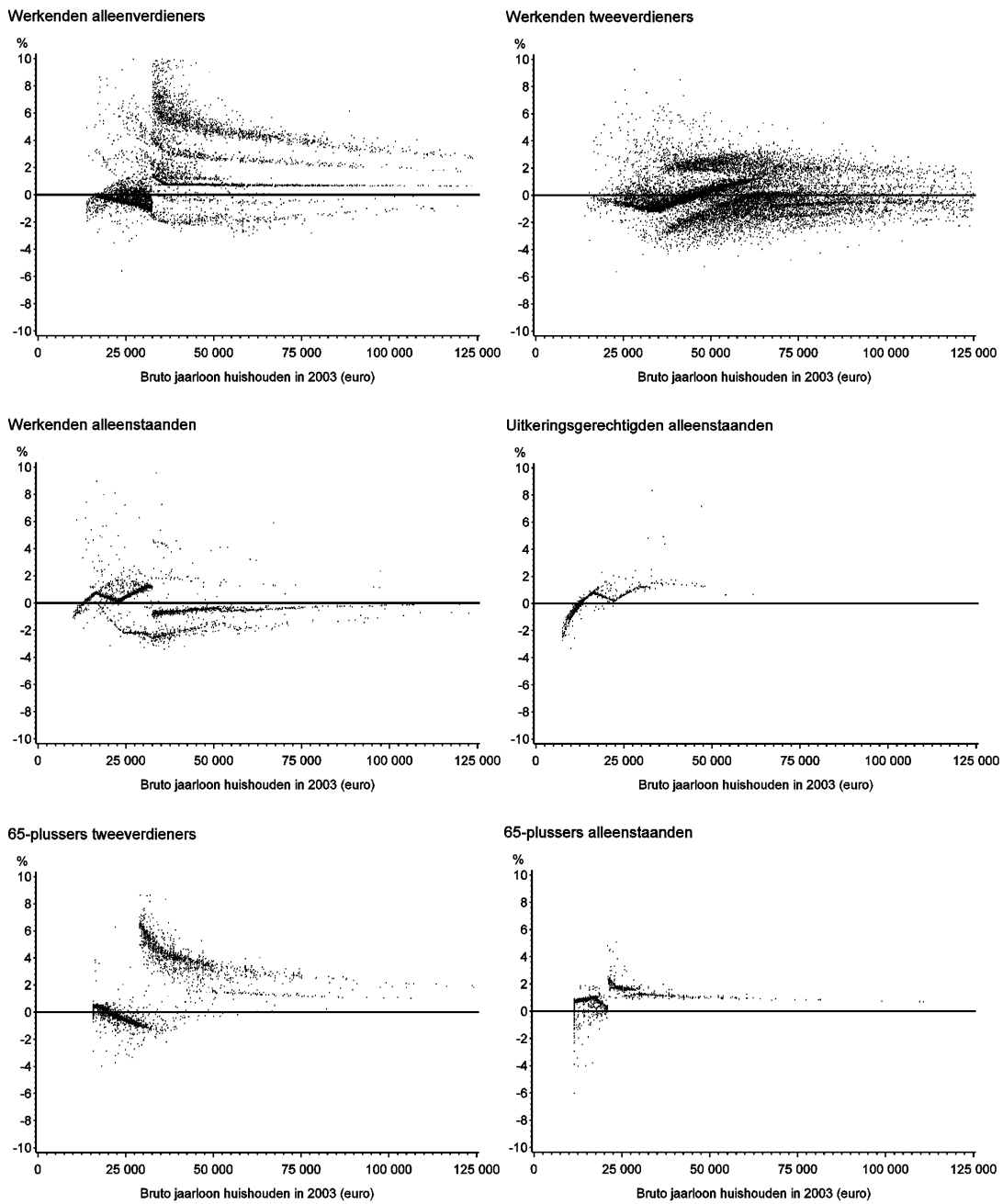
Mogelijkheden voor aanpassing compensatie

Bij het voorlopige pakket aan compensatiemaatregelen zijn er twee groepen die er bij invoering van de nieuwe verzekering curatieve zorg tamelijk sterk in koopkracht op vooruitgaan. Dit betreft de huishoudens met kinderen die nu particulier verzekerd zijn en de particulier verzekerde 65-plussers. Hier staat tegenover dat er groepen zijn die er nog op achteruit gaan. Dit betreft met name een deel van de tweeverdieners en alleenstaanden met een minimumuitkering. Het is mogelijk door aanvullende maatregelen de compensatie nog evenwichtiger te maken.

Het voordeel voor de huishoudens met kinderen kan afgeroomd door de premie voor kinderen ten laste van huishoudens te brengen; het nadeel hiervan voor huishoudens met lage inkomens wordt volledig gecompenseerd doordat de zorgtoeslag dan omhoog gaat. Het voordeel voor huishoudens met kinderen kan ook afgeroomd worden door verlaging van de kinderbijslag. Een verlaging van de kinderbijslag is echter ook ongunstig voor ZFW-verzekerde huishoudens met kinderen. Om hen te compenseren zou de aanvullende kinderkorting verhoogd kunnen worden. De combinatie van een verlaging van de kinderbijslag en een verhoging van de aanvullende kinderkorting valt in het algemeen echter ongunstig uit voor huishoudens met meer dan twee kinderen. Integratie van de kinderbijslag en de bestaande (aanvullende) kinderkortingen in een korting die afneemt met het inkomen en toeneemt met het aantal kinderen biedt hiervoor mogelijk enig soelaas.

Het voordeel van de particulier verzekerde 65-plussers kan afgeroomd worden via enige fiscalisering van de AOW (een verhoging van het tarief eerste en tweede schijf voor 65-plussers). De tariefsverhoging geldt dan ook voor de huidige ZFW-verzekerde 65-plussers. Voor de 65-plussers met alleen AOW wordt dit gecompenseerd via een verhoging van de bruto AOW (via de netto-nettokoppeling). Het dalende verloop van de puntenwolk tussen de AOW-grens en de inkomensgrens ZFW wordt hierdoor echter steiler.

Figuur C.1 Koopkrachteffect zorgstelsel naar huishoudtype, inkomensbron hoofdverdiener en huishoudinkomen, 2006 (mutatie in %)

Bijlage D: Aansluiting tussen MLO volgens CPB en lastensaldo volgens Hoofdlijnenakkoord

In de opstelling van het CPB resulteert een mutatie in de Microlastenontwikkeling (MLO) als gevolg van het Hoofdlijnenakkoord (HA) van 3¼ mld euro in 2007. Het Hoofdlijnenakkoord presenteert een lastenverlichting van 1½ mld euro. Waar is dit verschil uit te verklaren?

- De pakketverkleining in de zorg (RA107) wordt vertaald in een lagere zorgpremie. Voor zover de zorgconsumptie niet daalt, corrigeert het CPB in het jaar van de pakketverkleining de MLO voor de hogere eigen betalingen (1,1 mld euro). De feitelijke lasten voor betrokkenen veranderen immers niet. Het Hoofdlijnenakkoord rekent alleen de daling van de collectieve premie tot het lastensaldo.
- Idem voor de verhoging van het eigen risico in het nieuwe zorgstelsel en de hogere eigen betalingen in de AWBZ (RA108, 1,2 mld euro).
- Idem voor de herverzekering van de WAZ door zelfstandigen (RA25b, 0,3 mld euro)
- Het CPB rekent de verhoging van de AWBZ-premie per 1 juli 2003 (RA109a) geheel tot de MLO, aangezien die tot het beleidspakket wordt gerekend. Het HA presenteert het lastensaldo over de periode 2004-2007 zodat het deel van deze premieverhoging dat in 2003 neerslaat (0,5 mld euro) niet meetelt.
- Het CPB presenteert de verandering van de MLO *in afwijking* van het basisbeeld, namelijk de EV 2004-2007 waarin de maatregelen uit het SA zijn opgenomen. Het HA presenteert de lastenontwikkeling *inclusief* het basisbeeld. Daarbij rekent het HA ook de uitgavenintensiveringen uit het SA die onderdeel uitmaken van de compensatiemaatregelen bij de stelselherziening zorg (onder meer de zorgtoeslag) tot de lasten. Bij elkaar gaat het om 1,6 mld lastenverlichting in 2007.

Tabel D.1 Aansluiting tussen mutatie MLO volgens CPB en lastensaldo volgens Hoofdlijnenakkoord

	mld euro
MLO 2003-2007 in afwijking van het basisbeeld volgens CPB	3,3
Financieringsverschuiving pakketverkleining	- 1,1
Financieringsverschuiving eigen risico/eigen bijdragen	- 1,2
Financieringsverschuiving WAZ	- 0,3
Lastenbeeld 2003 (AWBZ-premie)	- 0,6
Lasten basisbeeld, inclusief uitgaven bij compensatie zorgstelsel	- 1,6
Lastensaldo 2004-2007 volgens Hoofdlijnenakkoord	- 1,5